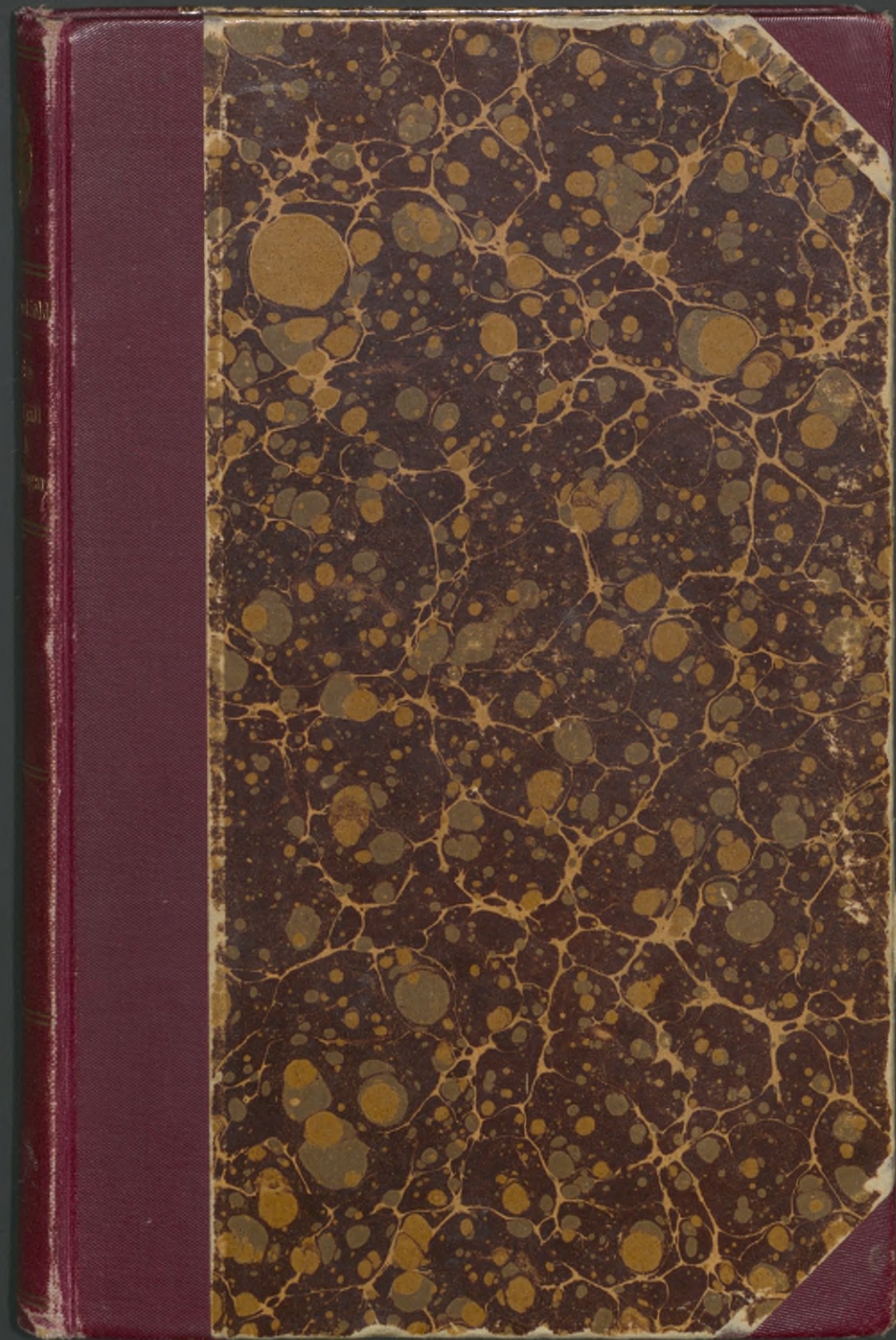

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

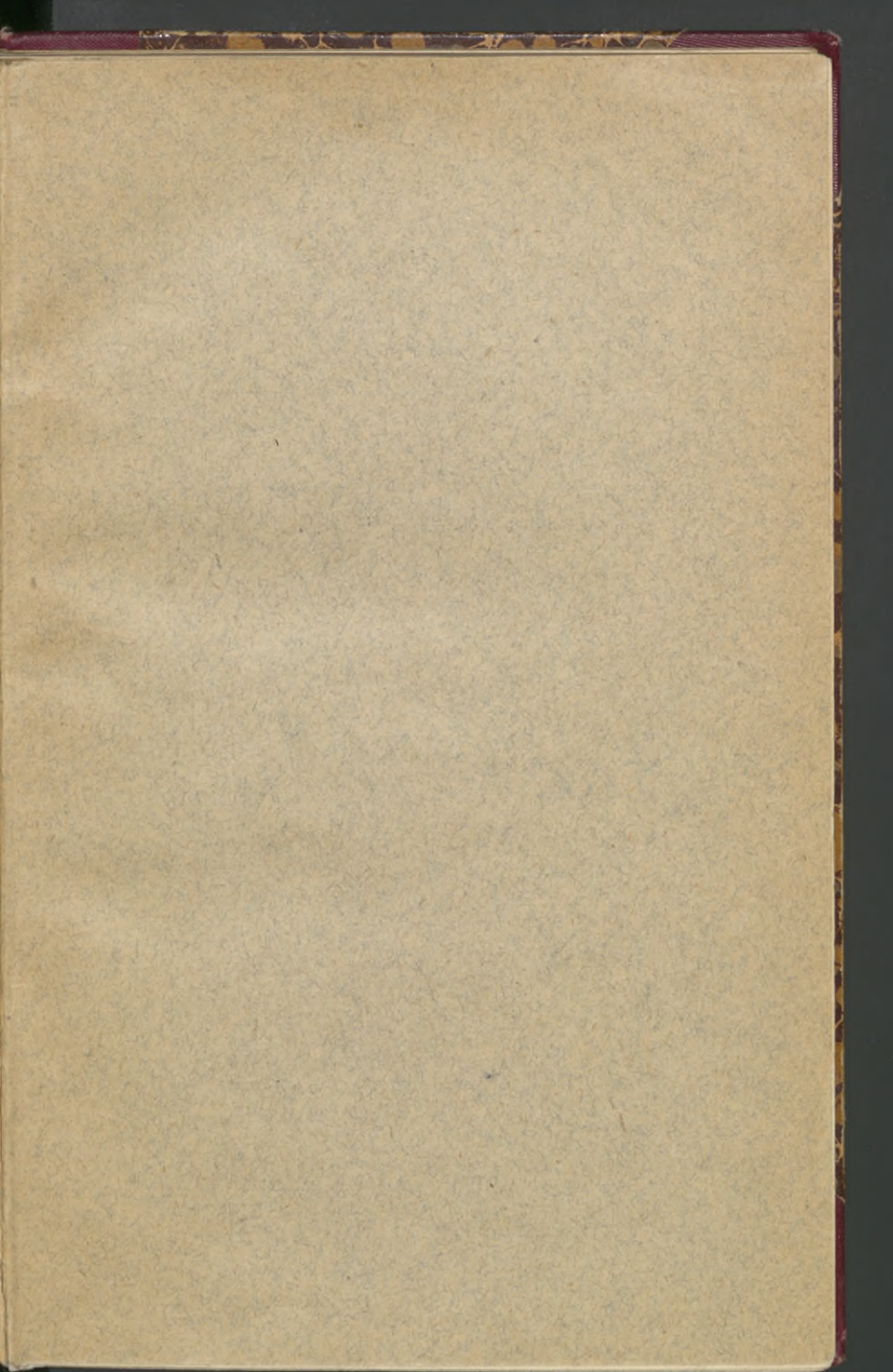
Allmänna Sektionen

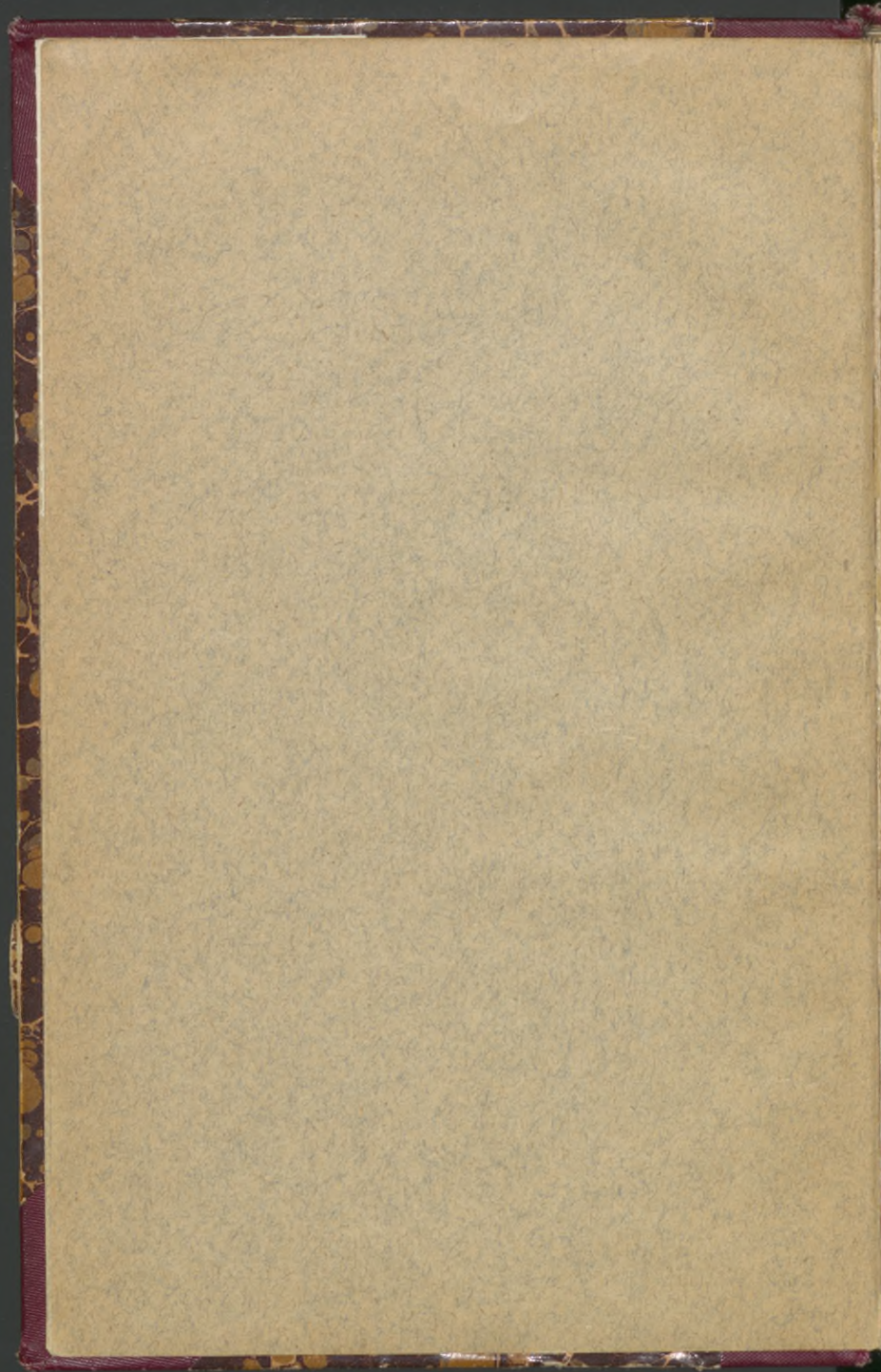
Geogr.
Amer.

FRÅN HÖGFJÄLL OCH URSKOGAR

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ERLAND NORDENSKIÖLD

FRÅN HÖGFJÄLL OCH URSKOGAR

STÄMNINGSBILDER FRÅN
ANDERNA OCH CHACO

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

STAMM HÖGFÄLL
OCH HERRSKÖR

PAPPERSLEVERANTÖR: KLIPPANS BRUK.....

TRYCKT HOS ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEB.

STOCKHOLM 1903 .....

Fot. E. v. R.

Chorotesindianska vid lägerelden.

INLEDNING.

Den 25 mars 1901 afreste R. Fries, här nedan kallad don Roberto, en sextonårig pojke Oscar Landberg, och författaren från Stockholm, med gränstrakterna mellan Argentina och Bolivia som mål. Där förenade sig med oss herr E. Boman. De öfriga deltagarne i resan voro greve E. v. Rosen (don

Eurico) och herr G. von Hofsten (don Gustavo), jämte den förres betjänt Sigfrid. De lämnade Stockholm först den 12 Aug. och sammanträffade med oss den 25 Sept. i Salta, en liten stad i Norra Argentina.

Salta hade vi valt till utgångspunkt för våra exkursioner. Vår plan var nämligen att genomströfva högfjällen och urskogarne på gränsen mellan de tvänne nämnda republikerna.

Sedan vi i Salta utrustat oss med mulåsnor och proviant och anställt några tjänare, gingo Fries, Boman och jag, till Esperanza sockerplantage och därifrån öfver Rio San Fransisco till Sierra Santa Barbaras nordspets, där vi i en glänta i en yppig urskog slog vårt första hufvudläger.

Sedan vi under kortare och längre excursioner genomströfvat Quintatraktens skogar, återvände vi till Salta, hvarest vi, som nämnt, sammanträffade med von Rosen och von Hofsten, hvarefter vi drogo genom Quebrada del Toro till Puna de Jujuy, en vidsträckt högslätt belägen cirka 3,500 meter öfver hafvet. Där upprättade vi vid en plats kallad Moreno vårt andra hufvudläger och genomströfvade därifrån högslätten i alla riktningar.

Från Moreno begåfvo sig v. Rosen, Boman och författaren till Salta för att komplettera utrustningen, hvarefter Boman återvände genom Quebrada de Pumamarca till Moreno, och Rosen och författaren togo vägen genom Quebrada de Humahuaca.

I Cangrejillos nära den bolivianska gränsen voro vi åter alla samlade och anlände alla den 8

Jan. till Tarijadalen, rik på fossil och minnen från incarikets dagen.

Tarija lämnade expeditionen den 24 Febr. och på sagosköra vägar öfver fjällen och genom urskogarne gingo vi till Bolivianska Chaco, där vi upprättade vid Tatarenda vår fjärde station ej långt från Andernas fot i en trakt, där vegetationen bildar en öfvergång mellan bergsdalarnes yppiga urskogar och Chacos torrskogar. Därifrån gjordes en längre excursion inåt Chaco till Crevaux vid Pilcomayo.

Från Crevaux återvände vi längs med Anderna öfver Rio Bermejo till Salta dit vi anlände den 14 Maj. Därifrån reste vi hem, och voro den 27 Juni 1902 åter i Stockholm.

Dalbyö den 26 Dec. 1902.

Erland Nordenskiöld.

EN DAG I QUINTA.

Solen tittar öfver urskogskanten in i lägret i Quinta. Det är rätt kyligt, och det vore skönt att dra sig ännu en stund, men med solen ska vi upp. Ett revolverskott mot taket väcker upp lägret, en annan kula skickar jag förbi ett par vildsvinsungar, doña Julianas husdjur här borta i urskogen. De hålla på att tulla våra förråd.

Ja, det är morgon i Quinta, en sådan där morgon i lifvet, då man känner, att allt brusar i en, man vill lefva, ja lefva.

Vi ha en hydda och några tält. Det är lägret. Det ligger i en glänta i urskogen, i den mörka, höga, tysta urskogen. Det är doña Julianas hydda. Hon har ett sockerfält och några apelsinträäd. Hon bor där med sin son.

Af doña Julianas lilla hem, där hon i årtal suttit vid elden, tuggat på sockerrör och druckit maté med någon gaucho, som på vägen till och från Chacos vildmarker gästade henne för att köpa apelsiner, har det nu blifvit ett bullrande läger.

Maximo kommer med maté. Leiva vår arriero spränger öfver gården. Mulåsnorna rusa framför honom. Han har fört dem att vattnas. De äro ganska magra, ty vi ha svårt att föda dem i den lilla gläntan. En svart, stor mulåsna kommer nästan fram till min säng, den har nämligen nys om, att majssäckarne ligga trafvade bredvid mig.

Sängen står vid ingången till hyddan. Med doña Julianas bohag, ett rankigt, gammalt bord, en sängbotten, några trasiga stolar och våra tom-lårar ha vi gjort oss så hemtrefligt som möjligt. Allting är systematiskt ordnadt. Ja fan tage den, som inte hänger hammaren på sin spik eller sätter fotogenen eller sublimaten på whiskyns plats.

För det estetiska är det också sörjt. Vi ha ju urskogen i dess dystra skönhet och urskogs-kanten med blommor och kolibris, och förresten finnas på hyddans väggar uppspikade små "ideal", Cleo de Merode och andra skönheter hänga öfver våra matvaror.

Maximo ger mig min tredje maté. Jag sätter mig upp i sängen, rullar mig en cigarett och funderar, om jag skall tvätta mig i dag eller i morgon.

Doña Juliana frågar efter läkaren. Det är don Roberto. Han sköter läkekonsten; Boman och jag, vi sköta humbugen, och vi bota också en hel del folk. Alla ska de ha något

“att taga in“, om de också skurit sig i fingret, och så sticka de gärna en peso eller två åt don Roberto, hvilka han alltid generadt visar ifrån sig.

Han är en stor läkare vår Roberto med sin universalmedicin. Han ger laxatif för allt, jag tror han skulle ordinera “aloe-piller“ för döfhet och stamning.

Vi ha en gäst i lägret; det är en estanciero, señor Gill. Han är egentligen inte här för vår skull, utan för whiskyns. Han älskar whisky, och så länge det finns någon sådan kvar, älskar han också oss.

Sedan jag beslutit att tvätta mig i morgon, säkert i morgon, stiger jag upp, går ut ur hyddan, byter skjorta och nickar god morgon åt doña Juliana, som sitter vid eldstaden och dricker maté. Där är också vår kock, den skojaren. Det var nog han, som en natt spände en lian öfver stigen till lägret. Den fällan var ämnad åt Boman, men jag red naturligtvis in i den. Min mulåsna blef vild och placerade mig på hufvudet i resterna af en gammal eldstad. Jag fick ögonen fulla med aska och svor, så jag tror alligatorerna borta vid Laguna del Sauzal korsade sig, och jaguaren, som var på väg till bäcken för att dricka, stannade och lyssnade.

Ej långt efteråt blef kocken bortkörd. Vi fick lof att låna honom en mulåsna, för att han skulle komma i väg. En mataboindian följde

med honom. Kocken stal mulåsnan, men vi fingo den dock sedermera tillbaka. Han lofvade heligt att mörda oss i Bolivia, men det gjorde så många, och det blef ju aldrig något af.

Don Roberto står helt lätt klädd och byter papper på sina växter. Då och då för han handen nervöst innanför skjortan, och med ett blodtörstigt utseende aflifvas kosmopoliter och sydamerikaner.

Af alla de djur som europeerna infört till Amerika är "Pulex irritans", det, som trifs allra bäst. Den sydamerikanska rasen af denna djurart är välväxt och storväxt och förekommer öfverallt. Troget, rörande troget, följer den människan bort till urskogens allra aflägsnaste vrå.

På den ena foten drar jag på mig en stöfvel, den andra sticker jag försiktigt i en toffel. Jag har nämligen fullt med sårnader från garrapatas och sandloppor. Sandloppor och garrapatas, i dessa två ord ligger hela urskogslifvets afvigside. De förra borra sig in i huden isynnerhet vid nagelrötterna på tårna, lägga ägg, ur hvilka sedan små hvita larver kläckas och smörja sig med det variga köttet. Garrapatas! usch! De äro ett slags fästingar, som borra sig in i huden. Tagas de ej ut försiktigt, får man bulnader, som öfvergå i frätsår.

"Tag reda på mulåsnorna Leiva, så ingen blir stulen", skränar Boman ut, tilläggande några spanska svordomar, som till och med göra en

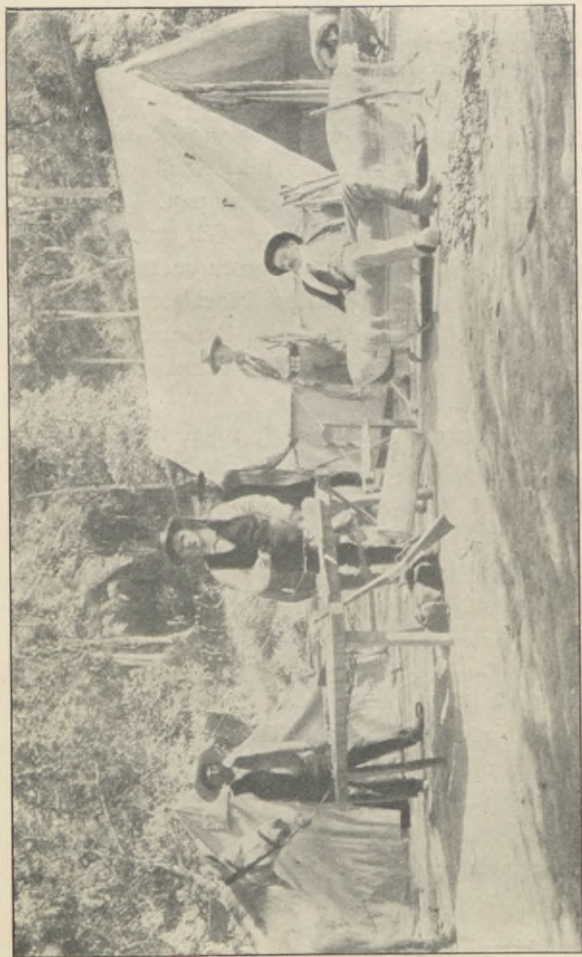
svensk förvånad, och suger sedan andfådd på sin sjunde maté, som Maximo räcker honom.

Det är en ståtlig gammal kreol, med silfversadel och jättesporrar och en dyrbar vicuña-poncho¹⁾ vårdslöst slängd öfver axeln, som kommer Boman att skräna. Han har stannat utanför lägret och talar med Gill. Kreolen är en nybyggare, som är känd för att vara en stor hästtjuf. Gill berättade mig, att han betalar honom tribut för att få ha sina djur i fred. Kreolen rider en god häst, en sådan som en hästtjuf måste ha. Han känner nog alla urskogens stigar. En minderårig pojke åtföljer honom. Den får nämligen inte vittna inför domstolen. Det är här många skojares knep att ha sådana pojkar i sin tjänst.

Vi gå nu alla till vårt arbete. Don Roberto går till träsket nedanför lägret, för att anteckna och samla växter. Boman stökar med provianten, svär öfver peonerna, som äta för mycket socker och sätter sig sedan och pratar med Gill för att få ur honom allt hvad han vet om urskogarnes hemligheter.

Själff ordnar och etiketterar jag de sista dagarnes fynd; däribland är en liten insekt, som synes mig intressant, och som det retar mig, att jag fått så få exemplar af.

Matacoindianerna, som bo vid en liten sjö, Laguna de San Miquel, ej långt härifrån, och hvilka voro här i går, lofvade dock att skaffa mer af den.

Från lägret i Quinta.

Fot. af förf.

Och mycket riktigt kommer inte en indianpojke med en hel burk full åt mig! Ja, de känna urskogen dessa indianer. Men det är ej lätt att få ur dem deras hemligheter.

Så går dagen under arbete och stök. På aftonen äro vi åter alla samlade. Maximo dukar bordet. Jag tändar acetylénlampan.

Vi sätta oss till bords. Gill är fortfarande vår gäst. Whiskyn börjar göra verkningar; han talar franska: "Je parlez francais, parlez vous francais . . . Je parlez francais. Parlez vous etc. . ." Det visar ju, att spriten har samma verkningar här som hemma.

"Hammarén, Maximo", ropar någon.

Den hör nämligen till bordsservisen. Den behöfs för att krossa skeppsskorporna. Middagen är ris med kött och en liten bälta, stekt i sitt skal.

Gill är artig och vänlig. Han bryter bältan med sina smutsiga fingrar och lägger för oss. Sedan räcker han oss hvar sin munsbit på den gaffel, han själf äter med. Det är mycket artigt, men inte värst behagligt.

Vi supä honom alldeles full för att blifva af med honom, och han går verkligen och sätter sig hos doña Juliana.

Vi andra sitta kvar vid bordet, dricka kaffe, röka, prata och göra upp planer och hugskott. Don Roberto läser för tionde gången en tidning, ett Uppsalablad, som är tre månader gammalt.

Då vi äro trötta af dagens arbete gå vi snart till sängs, släcka ljuset, säga "Godnatt" och det blir tyst.

En stund ligger jag och tittar på tjänarne, som sitta vid elden och dricka maté och skvallra och prata. Snart somnar jag dock från allt, till och med från någonting, som biter på halsen.

EN RIDT GENOM URSKOGEN.

Det är graftyst i urskogen vid Quinta, där ryttaren söker sig fram mellan lianerna ned till lagunans strand. Men rik är marken på spår. Jaguaren, "el Tigre", har under natten gått fram för att söka vatten och spåra tapirer och hjortar. Vildsvinshjorden har brutit en väg rätt genom snåren. Det brakar, det knakar i skogen som skogseld; det är "majanos", vildsvinen, som komma; och det gäller att rädda sig den, som kan, ty de trampa och rifva ned allt i sin väg. Men de stanna, de lägga sig, en stor galt i midten, suggor och grisar omkring och några unga galtar till vakt. Vildsvinen ha slagit läger.

Ryttaren böjer undan lianerna och viker för trädens taggar. Han stannar sin häst. På spetsarne af sina långa klor går en "circincho" för att söka sig ned till sin håla i den uttorkade bäcken. Fångad rullar den ihop sig likt en igelkott. Ej långt därifrån kilar en annan bälta, en "gualacate" in i sin håla. Bitar af krukor ligga

på den jord, som bälтан kastat upp på marken. Somliga äro målade, andra med figurer af ormar eller med andra ornament. Äfven i de öfriga bälthålorna är det fullt med stycken af krukor, bitar af stenyxor, ett öra, formadt med utsökt smak som en groda, o. s. v. Inga murar, intet

Fot. af förf.

Från urskogskanten.

ofvan jord anger att här varit en boplats. Bälтан, arkeologens vän, har dock uppdagat ett mäktigt kulturlager samt visat forskaren på minnen från en kultur, som funnits vid Chacos gränser samtidigt med incas-²⁾ och calchaquifolkens³⁾ blomstrings-tider. Och hvart man rider i dessa trakter, skola

bältorna visa en, hvar byarna varit, och att de varit många och stora.

Ryttaren tar in på en väg, som djuren trampat till bäcken, då den höll vatten. Vägen följer dess botten. Djupt har bäcken grävt sig ned i den lösa, fina sanden. Fulla äro barrankorna⁴), af hålör. Öfver ingången till flera ha tarantlarne väft sina trattformiga nät. En fåra i sanden visar, att en bälthåla numera bebos af en orm, kanske är det t. o. m. en skallerorm.

Hur nätt är ej den lilla haren, som från sin håla med blicken följer ryttaren, troende sig ej vara sedd. Det är en brunfläckig liten harart, långt mindre än den svenska. Indianen brukar smyga sig fram till hålan och taga haren med händerna.

Ryttaren håller in sin häst. Se bakom buteljträdet, detta underliga träd, som är smalt vid roten och utvidgadt på midten står ett gammalt lagerträd. Ett grått hufvud med ett par undrande ögon titta fram ur klykan. Det är en "mellero", *Galictes vittata*, som rädd skyndar undan.

Med ens blir det lifligt i skogen. Det är en flock papegojor, som skrånande och skojande flyger mot Quinta för att stjäla apelsiner.

Bäckfåran för ned till lagunan.

Hur skön är ej utsikten där. Midt i urskogen, kantad af bredbladig vass, vid foten af de urskogsklädda kullar, som upptornats af vittringsgrus från Sierra Santa Barbara, med utsikt ända bort

till de blågråa gränsfjällen mot Bolivia, ligger Laguna del Sauzal som en vederkvickande omväxling mot den oändliga skogen. Tyst var skogen, men här är allt lif och lust: vadare och simfåglar flyga i hundratal från sumpstrand till sumpstrand, från vassdunge till vassdunge. Brokiga småfåglar af allehanda slag flyga bland vassen. Strandskogen är rik på dufvor och andra fåglar. En "tucan" ⁵⁾ försvinner bland träden. Till och med en gam har förvillat sig hit från indianernas sopbacke.

En och annan alligator simmar makligt med nosen öfver vattnet. Samlaren skall snart finna, att om djurlifvet omkring sjön är rikt på arter, så är faunan i vattnet vida fattigare. Blott en liten fisk och tre sorters snäckor o. s. v. Men detta har väl sin orsak i att det finns så få sjöar i hela denna trakt, blott en till med sött vatten. Det är den laguna, där indianerna bo. De andra två sjöarne som finnas här, hafva ännu mycket fattigare djurlif. I lagunan hemma vid Quinta är vattnet mättadt af salter och öfverallt springer det fram heta källor. Ett litet kräftdjur, en ostrakod, vågar sig där ända fram i vatten, som är 50 grader varmt. En fisk tyckes trifvas i det saltmättade vattnet. Den föder lefvande ungar. Dock, omkring svafvelkällorna vid Quinta är det ännu ganska lifligt djurlif, borta vid Laguna de la Brea är det tyst. Svart är vattnet, hvita af salter äro stränderna. Här och där är det hvita af-

brutet af stelnad asfalt eller sipprande petroleum. En liten mask, är det enda djur, som lyckats finna sig tillrädda i detta vidriga vatten. En passerande and har kanske också stannat för att snart skynda vidare till Laguna del Sauzal eller till indianernas lilla sjö.

Genom skogen rider ryttaren hemåt. Hästen skyggar för en elegant liten hjort, som skyndar in i det tätaste snåret. Han kommer till gläntan, där ranchon Quinta är belägen i en underskön liten dal. I skogen voro de granna färgerna få, här prunka buskarna med många färger, omkring hvilka de brokiga kolibrifåglarna surra som humlor. I sockerfältet och bland apelsinträden, där är allting lif, framför allt är det papegojorna, som här stämt möte för att skoja och äta de härliga frukterna. Där stjåla räfvar, agutis (en stor gnagare) och ett par matacoindianer de lockande sockerrören. En dåre spelar trumma på en blecklåda för att skrämman bort tjuvarne. Han skrattar och speglar sig i det blänkande blecket och skrattar igen. Han hör som hundarne och svinen till gården, ty en "tonto" finns här borta i sierran i hvarje hem.

Det har mörknat och redan brinner lägerelden där borta på Quinta. Lysande skalbaggar korsa luften som eldgnistor, andra lysa med svagt, men beständigt ljus. Hemma vid elden går matédrycken ⁶⁾ redan omkring.

Hur skön är ej en sådan lägereld, då man

trött efter dagens arbete berättar för hvarandra om upplevelser och planer eller försjunker i drömmar, betraktande hur lågorna forma sig till minnen och dö bort.

Det är vid lägerelden, som man först känner i dess fulla kraft hur lifvet i naturen fångslar en och oemotståndligt håller en kvar. Den tysta skogen, de fantastiskt upplysta träden, zigenarfriheten. — — — — —

Har ni någonsin suttit vid en eld i skogen och drömt? Har ni känt hur de smekande lågorna gräfva i en och plocka fram, hvad man har på botten, sådant där, som man inte ens annars själf vet om, och som allt hör till det bästa, man äger.

ELDEN SLOCKNAR, GLÖDEN DÖ.

Vi ha lämnat vårt hemtrefliga läger i Quinta. Jag känner mig öfvermodig och glad. Quintavistelsen har varit angenäm och rik på resultat. Den första delen af resan har lyckats bra. Vi lämna lägret sent, och det är redan mörkt. Ja, så mörkt som det är under natten i urskogen. Med ridspöt känner jag mig för, att inte grenarna skola slå mig i ansiktet, och, där de gå lågt smiter jag mig tätt efter mulåsnans rygg. Klangen af Mennas, min tjänares, sporrar och min mulåsnas klokhet leda mig vägen.

När man rider alldeles tyst, timme efter timme i mörka urskogen, då blir man vek, då smyga tankarne och minnena sig på en, och man känner sig ensam, allt för långt från hemmet och de sina, och man önskade kanske ibland, att man inte gett sig ut i striden, utan sutte och värmdes sig därhemma vid härden. Man önskade, man kunde ila hem en stund och berätta och berätta, bara berätta. —

Ett ljus glimtar till i mörkret, ett halftjog

hundar ge hals. Det är från Agua Blancas rancho. 7) På Agua Blanca har man samlat sig kring eldstaden. Där sitter herrn i huset, don José själf, myndig och lat och rullar sig en cigarett af majsblad, den han tänder på en brand, som en liten flicka, hvars blå ögon skvallra om främlingsblod, räcker honom. Där sitter doña Julia, husmodern och sönerna och den blinda dottern, gummans älskling, dotterbarnet af henne, som dog därför, att hon blef öfvergifven, tjänarne och deras ungar, hundarne och katten. Äfven vildsvinsungen, som don Felix hämtat från skogen, njuter den sköna värmen och skrubbar sig förnöjd mot doña Julia. Nästan inne i elden sitter den rufsiga papegojan.

Man hälsar oss välkomna, utbyter några sirliga, vänliga fraser, makar åt sig, bjuder ryttarne stolar. De äro redan gamla vänner till folket på gården. De känna dem, deras planer, deras förhoppningar och deras sorger. Vänner, som kommit dit med ödet, vänner som gå med ödet, och som aldrig komma mer igen. Ja, ibland får man en vän, kanske mer än en vän. En kort tids samvaro, rik på sympati — det är allt. Man möts aldrig mer. Det är ändå underligt, ibland mer än underligt.

Maté, nationaldrycken bjudes kring. Samtalet rör sig kring traktens små händelser. Med ett undrande, oförstående leende frågar man oss om våra gräfningar och fynd, och där berättas

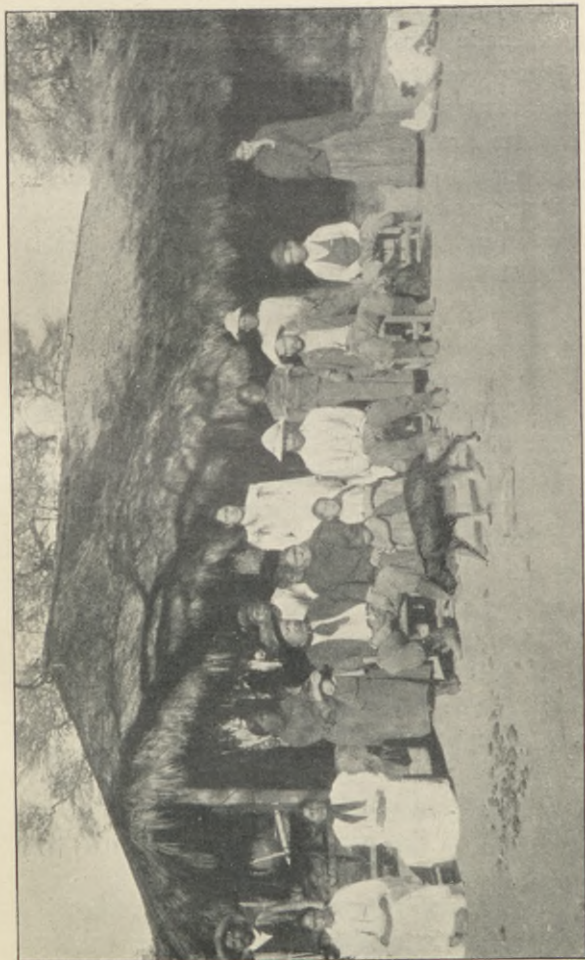

mycket, som är värdt att snappas opp, och mycket, som kommer af öfvertro. Det var José, som först berättade oss om barngrafvarna vid Arroyo del Medio. Han hade sökt skatter där och blott funnit ben. En af oss, som sen gräfde på platsen, fann fyra urnor modellerade med fantastiska ansikten och innehållande barnskelett. I en af dessa krukor fanns jämte skelettet sju snäckor från hafvet, visande på en förhistorisk förbindelse mellan folken från det inre af kontinenten och kusten.

Då jag var trött och sjuk, sade jag god natt och smekte den blåögda flickan och fick därför en vänlig nick af doña Julia. Min bädd utgjordes af sadeln och mina ponschos. På mina fötter låg en af don Josés hundar och värmdes sig och mig.

Innan jag somnade kastade jag en blick bort till elden. Mot den mörka skogen aftecknade sig doña Julias ansikte upplyst af ljuset, det var gammalt i förtid, det var fåradt, och det låg något tankfullt och bittert däröfver. Livet och sorgerna äro allt de samma i den kalla nordens och den tropiska urskogen.

Barnen sade god natt och läste en bön för hvar och en. Den lilla blåögda vågade sig till och med fram till min bädd och mumlade några ord med knäppta händer, men ilade straxt försagd till de äldre barnen, ty de hade visst sagt henne, att han var en olycklig, som inte förstod att läsa böner, och hon hade glömt sig stackars liten, ty han var ju ändå vänlig, hedningen.

Fot. af förf.

Don José och hans familj.

Då jag var trött, somnade jag dock snart och vaknade först af morgonkylan; drack litet maté, tog en liten klunk ur flaskan. Sökte sedan reda på ur min sadelpåse en leksaksvagn dragen af en åsna, med en fjäder att skrufva upp. Barnen, och ej minst de gamla lekte därmed, skrattade åt åsnan, som gick både framlänges och baklänges. Man hade roligt, och doña Julia glädde sig åt älsklingsdotterdotterns glädje. Det var stoj, det var munterhet i don Josés rancho, och det glädde äfven mig. — — — — —

Då kom slaget. — — — — —

Telegrafan hade burit det öfver världen. En ryttare hade burit det vidare till mig.

Det blef tyst i ranchon i Agua Blanca, leksaksvagnen ställdes undan, inga frågor, inga beklaganden, en tyst vänlighet, det var allt, en takt, sådan som jag aldrig kan glömma, en takt, som visade mig en af kreolens vackra sidor, om den också hör till urskogen.

Då jag red bort, gaf doña Julia mig ett crucifix. Det var gammalt och ärgigt. Det var gifvet till en kättare, kanske hedning, det visste hon inte så noga, men det var så välment. För att ursäkta sig, att hon trängde det på mig, så sa hon, att det var hittadt i jorden och var från de gamla.

Vägen gick genom torrskogen bort till Piquete, där kaktéerna stå dystra och marken saknar grönska. Där slog vi vårt läger.

När det dagades, gick jag att gräfva i bo- och grafplatser, och när det mörknade, gick jag hem till lägret, där elden brann, där lågorna täflade och höjde sig, brusto och försvunno i glöden.

Jag hade gladt mig, när vi lämnade Quinta, så öfvermodigt åt mina små segrar. Jag hade gladt mig för min egen skull, men kanske dock mest däråt, att de hemma skulle väcka glädje. Piquete hade varit ämnadt att bli en länk däri.

Mina tjänare, Menna från Sierran, som knapast varit utom sin bergdal, Bustamante med den blå, fladdrande halsduken, den rosenröda näsduken, de trånga, lackerade, högklackiga stöflarne, den glada rumlaren från krogarne, som låtit fädernearfvet gå på vin och flickor, och Leiva, den gamla räfven, som varit med om otaliga äfventyr, som rest öfverallt här i det inre, och spelat på alla krögar, alla visade de mig en vänlighet, som aldrig var påflugen, en takt, som är nedärfd och skolad hos dessa kreoler sedan conquistadorernas⁶) dagar.

Det är tyst kring lägerelden; jag ligger ensam vaken och grubblar på minnena, på sorgerna. Elden slocknar, bränderna falla samman, glöden dö.

MATACOINDIANERNAS BY.

Det är mörk natt. Hästen tvekar. Hästen skyggar. Den är skrämmd af musik, ljud och dans. Genom träden synas eldarna från Matacoindianernas läger, lysande upp palmhyddorna och de dansande skuggorna. Musiken tystnar, dansen slutar, hundarna skälla, då de hvite männen rida in i Matacernas by. Där är det sorg. Med dans och musik firas dödens fest. En man har dött, och hans ande har gått att jaga och fiska i Chaco, indianernas sälla jagtmark. Har den döde varit en stor och vis man, så kommer hans torkade lik att bäras till Chaco och begravas i dess saltdränkta, heliga jord. Ty heliga äro för indianerna Chacos ogästvänliga snår och vattenfattiga marker, ty där ha de trotsat de hvite, där ha de jagat, plundrat och svultit.

Här i byn är nästan allt indianskt. Små runda hyddor ligga klungvis tillsammans, hvar och en försedd med en låg, sned ingång. Myc-

ket af indianernas kläder äro visserligen lumpor från de kristna, men en och annan har ännu en skjorta gjord af chaguarbast eller en mantel af utterskinn. Husgerådet är nästan utslutande indianskt, och vapnen äro ännu pil och båge.

Hur fint formad är ej den trettonåriga flicka, som kastar skygga blickar på främlingen. Af snäckskal har en beundrare snidat henne ett halsband och ristat snirklar på bältet af tapirhud, som omger den smäckra midjan. På kindbenen är hon tatuerad med blå cirklar, och från hvardera mungipan gå tre blå streck. Fulare mod har jag sett.

Hur afskyvärd är ej den kanske blott trettioåriga käring, med rinnande ögon, som trycker sin smutsiga unge mot de hängande bröstet.

Hvarför hatva indianerna kommit från Chaco hit bort till sockerplantaget, ty det är vid en sådant, vi befinna oss. Kanske har jakten slagit fel, kanske är floden torr, kanske är det felskörd på de vilda rotknölar, som naturen odlat åt dem och vildsvinen. Ja, mat har nog lockat vildarna att komma från frihet, svält och jakt, att gräfvä diken och skära sockerrör. Men ännu mer har kanske brännvinet lockat dem.

Chaco är ej mer som förr, bit för bit minskas vildarnas jaktmark. Vilden drifts mot allt ogästvänligare trakter. Han tar för mycket plats. Han måste strida eller gifva sig. Endera alliera

sig med de vilda djuren, taga upp striden mot de hvita eller gifva sig åt dem, arbeta åt dem, äta deras majs och dricka deras brännvin. Han måste gå under. Barnen af hans skändade döttrar skola vara de enda, som letva kvar. I snåren skall han bli skjuten, om han ej finner sig i att mala socker och vara mammons tjänares tjänare.

PUNA DE JUJUY'S HÖGSLÄTT.

Vid Quinta, där vi hade vår första station, där var skogen sammannystad af lianer; i de nedmurknande trädstammarnas klykor växte orchidéer. Af palmblad hade människorna byggt sina luftiga hyddor. En vind af yppighet, lefnadslust och lättsinne blåste genom urskogarna.

Moreno är namnet på platsen för vårt andra hufvudläger. Skogarna äro borta här uppe på högslätten, på Puna de Jujuy. Men om ock dyster, majestätisk är naturen. Vid Quinta var allt trångt, lianer stängde vägen. Milsvidt kan här uppe blicken ila öfver den ökenartade slätten, fritt till den rad af fjäll, som kransa horisonten. Snö täcker fjällens toppar. Evig snö klär Nevado de Chânis mer än 6 000 meter höga spets. Skön är dess taggiga topp, när den aftecknar sig mot den blå himmelen, eller när svarta åskmoln, som samlat sig kring dess topp, urladda sig med blixtar, som nästan alla slå ned mot bergjätten, eller när den uppgående solen kastar ett rosen-

skimmer på de tunga moln, som anstränga sig att komma förbi den väldiga bärgkammen.

Stiger man upp på kullen bakom lägret, är det mulet, och slätten synes hvit som täckt af snö; är det klart, är den blå och förvillande lik en vik af hafvet eller en sjö med öar, uddar och

Salina grande.

Fot. v. R.

skär. Det är Salina grande, den jättesaltsjö, som upptar en stor del af punan.

Ödslig är naturen i Puna de Jujuy. Rider man öfver slätten, tröttnas ögat mil efter mil af samma enformiga buskvegetation.

Ute på saltmarkerna är det öken, och blott någon enstaka, oansenlig växt vågar sig ut mot salinans stränder. Det är blott vid bäckarnas kanter — och de äro få, de bäckar, hvilkas vatten ej uppsugits af sanden, innan de från fjällen hunnit slätten — som vegetationen är något yppigare.

Det var tyst i urskogen vid Quinta. Det är om natten, jaguaren, urskogarnes herre, drar ut att söka byte, ty då gå äfven de andra djuren att söka föda och vatten. Det är i gläntorna och vid sjöarnas stränder vid Quinta, som djurlifvet är rikt och larmande.

Ute på högslätten är det också tyst. Vicuñas (lamans släktingar) vandra i rad öfver slätten, höja de höga halsarna, vädrande ryttaren för att sedan skrämda hastigt ila bort. Små oansenliga fåglar flyga bland buskarna, gröna, grå och spräckliga ödlor kila i mängd bland tufvorna ute på saltmarkerna.

Vid Laguna del Sauzal och vid indianernas sjö i urskogen, där larma änder i hundratal. Till Laguna Colorada häruppe har blott någon enstaka fågel vågat sig, ty dess vatten är salt. Nästan tyst är det omkring den "röda sjön," där den ligger omgifven af berg af röd sandsten och med en botten, som lyser röd af vittringsgrus från de omgifvande bergen. Till och med papegojfloekarna, som svärma omkring i de af vatten sönderfårade strandbranterna, larma ej som i urskogarna borta vid Quinta.

Här finnas dock platser, där djurlifvet är rikt och ystert. Där en källa springer fram ur berget med sött, stundom hett vatten för att bilda en af de bäckar, som förlora sig i Salina grande, där samla sig djuren, vicuñan betar det magra gräset, chinchillan kommer från stenröset för att dricka. Gulnäbbade änder, svartvita gäss och rödvingade flamingos hålla till, där bäcken utvidgat sig till sumpmark.

Från Laguna Colorada går en väg, som slingrar sig upp mot kammen af det berg, vid hvars fot sjön är belägen. Vägen följer bråddjupen, hänger på bergkamarne. När den kommit upp på berget, följer den bäcken, som föds häruppe, och som ilar mot Rio San Fransisco, den stora flod, i hvars dalgång Quinta är beläget. Hur fantastiskt skön är ej en sådan bäckdal, där den slingrar sig djupt nere mellan bergkamarne, hvilka somliga lysa i rödt, andra i violett, andra i band af brokiga färger. Vägen följer än bäcken nere i dalen, än hänger den på bergslutningen. Stundom vidgas dalen för att ge plats åt en indians dystra, gråa stenhydda, stundom sluter den sig obevekligt tillsammans, för att blott genom ett trångt pass släppa fram bäcken och stigen. Kring vägen stå väldiga pelarkaktéer på vakt. En kolibri, som just besökte de näckrosliknande kaktusblommorna, har byggt sitt bo som en fästning mellan kaktéens taggar. En chinchilla hoppar från stenblock till

Quebrada med pelarkaktéer.

Fot. E. v. R.

stenblock för att till sist försvinna in i sin håla. Kondoren har bjudit örnar och falkar på middag på en af de mulåsnor, som tjänat ut och fallit kraftlös ned vid vägen och lämnats att dö af sin tacksamme ägare.

CASABINDO FÖRR OCH NU.

Från lägret i Moreno har don Eurico och jag dragit ut. Don Roberto och de andra ha gått mot Puna de Atacama. Vi hafva ridit öfver salinan, den dystra, öde salinan med dess saltfält och hägringar. Vi ha försökt få skott på de skygga vicuñas, som i rader ilat förbi öfver slätten. Vi ha sprungit trots den förtunnade luften, som trycker öfver lungorna, efter ödlor och bältor. Vi ha varit i Alfarcito, där kopporna härja, och där barnen dö och kommit till Casabindo för att lefva oss in i minnena från Incatidens dagar.

I Casabindo bor halfindianen don Tomas Zarate.

Don Eurico har gått att gräfva på grottoberget, och jag har följt don Tomas in i dalarne, för att locka ur honom, hvad han vet om de hemligheter, som dölja sig i de klyftor, där en gång bodde mäktiga indianstammar och, där nu blott några indianer, som vakta får och lamas, bo i små grå stenhyddor och ossra åt den gamla

gudinnan Pachamama för att blidka henne och grafvarne.

På slingrande får- och lamastigar hafva vi sökt oss in i dalgångarna på stigar, som gå på bäckkanterna mellan blocken och tätt förbi afgrunder, där en felstigning af mulåsnan vore en säker död.

Vi äro på nära 4 000 meters höjd. Höga, vilda resa sig quebradans⁹⁾ väggar, klädda af terrasser från förhistoriska odlingar och murar af byar från incatidens dagar. I botten af quebradan är en dunge queñuas, små knotiga trån, som trotsa alla trädgränser. På ett par af terraserna stå några majsstånd, som en gammal indiangubbe, som går här som en gengångare, odlat. Klar rinner bäcken i quebradans botten, för att ila mot slätten och dö i dess slam och i Salina grande. I grottorna i bergväggarna äro gamla grafvar, på ett af de brantaste stupen en målning, föreställande en lamahjord på en slingrande väg. Pelarkaktéer stå som grafmonument; kring bergstopparna kretsas vaktande kondorer, på de mest otillgängliga afsatser ha de byggt sina bon.

Under queñuaträden hafva vi gjort upp vår eld för att göra asado¹⁰⁾ på fårstek med sallad, som indianerna plockat, där träden skugga bäcken. En af våra tjänare och den gamla indianen, hvilken här vallar får och odlar litet majs stöka med elden. Vi vräka oss på våra

ponschos och rulla och röka cigaretter och vänta på den läckra asadon.

När man ligger så där och drar sig och röker och tänker vid lägerelden midt uppe i en egendomlig natur och minnen från fordna tider, då får fantasien lätt makt med en och rycker en med sig. Man känner, att man kommit hit århundraden för sent.

Ja! — — Hur tjusande, hur underbart skulle det inte hafva varit, att med Almagro, med spanska legoknektar och äfventyrare ha kommit hit för nära ett halft årtusende sedan. — —

I fantasien ser jag husen växa upp ur ruinerna byggda af sten och kaktusträd, somliga fyrkantiga, andra runda. De ligga strödda i grupper på bergskullarne. Majsen står färdig att skördas på terasserna. Några indianer gräfva diken för att föra bäcken till sina terasser, ty det är deras tur i dag att begagna sig af det dyrbara vattnet.

I quebradans botten drifva några andra indianer en hjord lamadjur lastade med saltstycken från salinan. En af lamorna, som gått af vägen till bäcken, stundom drickande, stundom höjande hufvudet, vädrande och blickande omkring sig, bär utom saltet en stor, tung, bred och grof stenyxa, som dess herre användt för att hugga upp saltet ur salinan.

Kring lamadrifvarne samla sig flera indianer, som gräft på odlingarna och indianskor, som

burit vattenkrukor från bäcken och andra, som drifva lamor från betet, ty lamadrifvarna hafva varit och handlat i dalarne och urskogarne i öster och hafva med sig snäckor, frukter och fina trädslag och rör, som de bytt sig till mot salt och koppar och hafssnäckor, som de fått från stammarna i väster.

De berätta om byar där borta i urskogarne och om människor, som bo i luftiga hyddor af trä och jord, täckta med väldiga blad, blad stora som tufvorna på bergen, som ha pilar med träspetsar till vapen, som ha sirade ornament på sina krukor. De tala om vilddjur, som hotat lamorna, om en bred stor flod, mot hvilken bäckarne i punan äro rena obetydligheter och om mycket annat, som kommer de nyfikna att ökas omkring dem.

Förnäma höfdingar med konstladt plattade pannor och höga, oformliga skallar, klädda i ponschos väfda af lamahår med fina mönster, och flickor med kopparsmycken och perlor skurna i malakit tränga sig kring berättarne.

Lamadrifvarne gå upp i byn och stanna framför en af gårdarna på slutningen. De offra på Pachamamahögen utanför stugan, en hög stenar med en större sten rest i midten. De hälsa en gammal indian, som med en flat, skaftad stenyxa skalar taggarne af en pelarkakté, af hvilken en ny dörr till stugan skall göras, och ett par ungdomar, hvilka ännu med ovana händer

knacka pilspetsar af obsidian, flinta och calcedon och öda en massa sten, så att splittror och fel-slagna spetsar i mängd ligga strödda rundt omkring dem.

Barnen upphöra med sitt spel. De hafva kastat runda, flata stenar mot en ring, som de byggt af småsten.

Kvinnorna, som spinna lamahår och väfva ponschos, välkomna dem med soppa af majs och asado af ung lama och chicha, som de beredt af majsens, som börjat skördas.

Det är sorg i byn, en höfding har dött och skall begravas i familjegrottan, som ligger tätt intill hans hydda. Där i grottan ligger redan hans pojk, som var ämnad bli en mäktig höfding, i en stor svart kruka, invändigt klädd med bark af queñuatrådet, med sin skallra och lek-saksbåge och hustru hans med sländtrissa och vattenkruka och majstallrik.

Hopviken, klädd i ponscho och sandaler, sättes höfdingen i grottan med ett halsband, fina målade krukor, och bågare af trä med sniderier, färg och tatueringssnålar af kaktustaggar, skinn och verktyg och allt möjligt annat, som han haft här och kan behöfva med sig till ett annat lif. — — — — —

Med ett "Sirvase amigo" ¹¹⁾ väcker mig don Tomas ur mina fantasier. Han bjuder mig af asadon. Ur pluntan ger jag vännen don Tomas en klunk whisky. Min butelj, det är magneten,

som drar don Tomas. Med en sup och ett vänligt ord kan man uträtta mycket här.

Stackars don Tomas, han är inte riktigt klok mera, och det är inte så underligt. För några år sedan mördade en vägfarande hans två äldsta barn och skrämde hans hustru, så hon blef alldeles slö. Ja, stackars don Tomas, brännvinet kommer honom kanske att glömma ibland, och whisky, det är inte vanlig sprit det.

Så hugga vi för oss af asadon. Då och då låter jag don Tomas få sig en klunk ur flaskan.

Äfven den gamle indianen försöker jag få så full och talför som möjligt, men gubben är slug. Han dricker min whisky, men påstår alltjämt, att han ingenting vet om grafvar och dylikt.

Spriten den lifvar opp don Tomas. Han omfamnar mig "amigo, amigo" och berättar om sina grottor, och vi gå att gräfva.

PACHAMAMA.

Lipan är namnet på en hydda, som ligger nästan i quebradans botten. En sådan där trång quebrada, där själen känner stöd af tjällets väggar. Där bor en indianfamilj.

Vi sutto alla på stenbänken utanför den grå hyddan och pratade. Ensam hade jag kommit för att söka efter gamla boplatser. Bjöd jag indianerna coca eller brännvin, så offrade de några blad i jorden och spillde litet på marken, innan de drucko. Det var åt Pachamama, jordens gudinna, de offrade. Santa Tierra kalla de också henne, sedan hon blifvit kristnad gudinnan.

Pachamama är jordens gudinna, hon ger skördarne, hon skyddar boskapen, isynnerhet om de bära röda tofsar till hennes ära. Skall man söka eller förska något uppe i punan, skall man söka stenyxor och mumier, då skall man offra brännvin och cocablاد åt gudinnan. Mången gång har jag också offrat, och när jag sedan hittat någon vacker sak, då säga indianerna: "Se, herre, att det bådar lycka att offra", och sins-

emellan ha de kanske hviskat "se han hånar icke våra gamla bruk" och det har kanske gjort godt åt samlingarne.

Kristi kors sitter på takåsen. Det är af kaktusved. Det sitter där så litet och skyggt, som om det inte ännu vore riktigt hemma i Pachamamas fjäldalar.

Akta er för Pachamama, när hon vredgas! Vid Organoyo är ett berg. Det är ej högt, men indianerna våga ej bestiga det, ty mörka makter kasta sten från dess spets. Don Gustavo besteg berget trots indianernas varningar. I samma ögonblick han satte foten på bergets topp, störtade en af mulåsnorna ned i en afgrund och dog. Sedan dess äro indianerna stärkta i sin tro. Mer än någonsin fruktas Organyo, berget, som vredgas.

När Pedro, som är halfindian följde don Eurico uppför Chañi, då offrade han oupphörligt, därför att de trotsade gudomligheten. Tror ni inte, att indianerna säga, att det var mörka makter, som slogo don Roberto med blindhet, när han gick ned för Chañi, hvars topp han och don Gustavo väl vore de förste i postcolumbiansk tid, som bestigit, och där de funnit en gammal offerplats, som de plundrat. I mer än två dagar var don Roberto blind. Don Gustavo ledde honom nedför fjället.

Grottorna vid Quatchichocana hafva också dåligt rykte, en präst har varit och läst

öfver dem, men jag tror inte riktigt, att den nye guden segrade öfver den gamla gudinnan. Hon bor allt där ännu. När en punaindian går där förbi med sina åsnor och lamas, då offerar han en buss coca på bergväggen.

På fjällpassen äro stora stenrös. En gång försökte jag beräkna stenarne i ett sådant rös. De voro mera än femtiotusen. I röset voro instuckna kvistar med röda tofsar.

När en indian går öfver passet, så offerar han en sten, så har hans förfäder gjort sedan incaväldets dagar, och på så sätt hafva alla dessa stenar hopats här. Det är åt Pachamama, som han offerar, för att inte lastdjuren eller han själf skola tröttna på vägen.

På andra pass äro små fyrkanter af sten. Där inkastar den passerande indianen en buss coca. I ett altare hade någon lagt åsnelort. Den hädaren! Ve den! Det finnes många afgrunder, många slippriga pass här i fjällen, där gudinnan kan hämnas en oförrätt.

Är naturen dyster och inbunden, så är människan, som lefver i sådan natur, det också. Sålunda är indianens karaktär här mycket formad efter punans natur. Han är sluten. Han är ogästvänlig som den högslätt, han bebor. Hågringarna på saltmarkerna ljuga, när de visa sjöar och öar, där det blott är den oändliga saltöknen. Punaindianen ljuger alltid, ibland af försiktighet, mest af vana.

Punanaturen fordrar arbete. Den är sparsam på sina gåfvor; det har gjort, att indianerna älska penningen. När han fått ihop några argentinska papperspesos, då växlar han till sig blanka bolivianer. Sedan gräfvor han ned det mesta i jorden; blott något litet får gå till brännvin. Vid Quinta, där borta i urskogarna, där rullade däremot pengarna gladeligen. När gauchon fått ut sin lön, då spelar han *taba*¹²⁾, och han spelar högt, han rider i kapp och håller höga vad, han dricker brännvin, han kysser sina flickor, till sista slanten har gått. Punaindianen, han tuggar coca och dricker sprit, men ser gärna till, att det blir en slant öfver till penningkrukan, som han grävt ner uppe i backen.

Ja, naturen i punan är nog storslagen, men den är dyster, den gör sinnet tungt, och sorgerna komma fram; därför saknar jag icke punan, då jag nu går öfver passet. Åter träd, åter grönska, åter frukter, åter fåglar, som sjunga; nedanför passet Tarijadalens leende natur, där ofvanför den oändliga punan, — där indianerna gå som gengångare, oberörda af att Almagro med sina äfventyrare tågat genom quebrada de Humahuaca, och att miljoner af dessa äfventyrare följt i hans spår och med det kristna korset som symbol sopat bort allt gammalt, allt inkasiskt.

JÄTTARNES DÖSDAL.

Fantasien för mig årtusenden tillbaka. — Kring Tarijadalen resa sig fjällen. Det är en stor slätt med buskar, där de från bergen kommande bäckarne ända blindt, bildande enstaka sumpmarker.

Klädd i en mantel, gjord af en guanacos värmande skinn, försöker en ung vilde taga sig fram i en af sumpmarkerna. Hans vapen äro båge och pil. Kogret är fullt af pilar. Ganska grofva äro spetsarna, knackade, somliga af obsidian, andra af calcedon. I bältet hänger en yxa af sten; äfven den är groft huggen. Öfver ryggen bär ynglingen en sköld. Aldrig har en pil kunnat genomborra den. Många ha studsat tillbaka. Såväl i striden mot chacoindianernas hårda spetsar af trä eller punaindianernas stenspetsar har den alltid skyddat sin ägare. Till skölden har ett jättetrögdjur, en mylodon, fått släppa till sitt med små runda hudben pansrade skinn.

Det höga gräset skyddar den smygande yng-

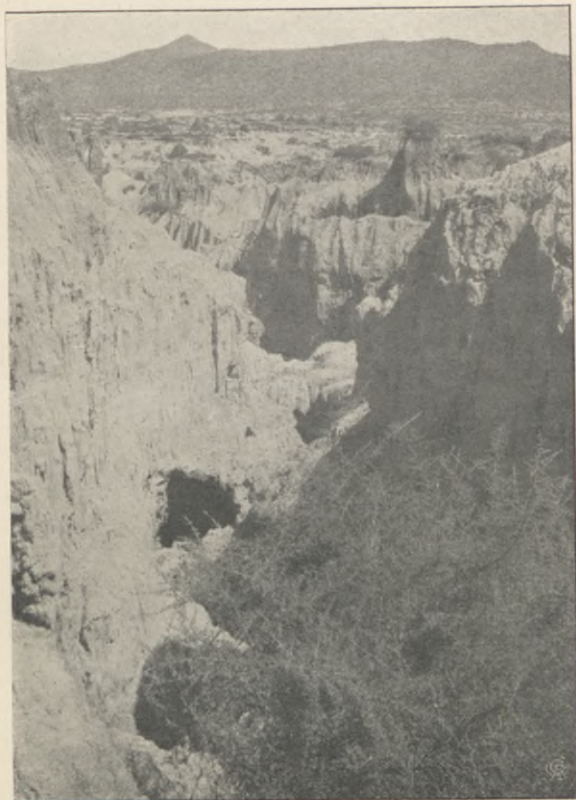

lingen. Rik är jakten, men den är farlig. Vilden kommer fram till en plats, där djuren bruka dricka. En hjord af underliga, hästartade djur vädra med sina snabelliknande nosar den annalkande faran och skynda bort. En jättebälta blir också orolig och skyndar sig klifvande på spetsarna af sina klor till sin hå'a. Men det är ej ynglingen, som skrämt dem, utan en dolktiger, som äfven vildens skarpa öga upptäckt bland gräset. Tigerns dolkliknande tänder se verkligen respektingivande ut, där de sticka ned från den breda öfverkäken på hvar sin sida om den smalare underkäken. De äro ej för att bita med, utan för att stöta och rifva med, liksom hvalrossens betar. De äro utmärkta till att bända upp trögdjurens pansrade hud. Det var ej på hästarne tigern lurade, de äro honom för snabba, utan på jättebältan och ett annat stort trögdjur, som makligt betar, stödande sig på armbågarna.

Marken dånar: det är en hjord elefantliknande djur, mastodonter, som passera. Det är ett ståtligt skådespel. Men en har blifvit efter. Det tunga djuret har sjunkit i s!ammet. Det arbetar för att komma upp. Smutsen stänker högt. Allt djupare sjunker djuret.

Den är storartad denna döds-kamp. — —

Sedan dess hafva årtusenden förgått. Alla dessa djurarter hafva försvunnit. Nya arter, långt mindre till storleken, af smidigare byggnad, med

Från »Jättarnes dödsdal».

Fot. E. v. R.

större intelligens, hafva kommit i stället. Klimat och växtvärld hafva också förändrat sig.

Det är vattnet, som, genomskärande Tarijadalen i alla riktningar, blottar minnena från en svunnen tid. Hvarje rännil har här skurit ut i jordlagren en cañon. Stundom har vattnet format afgrunder, öfver hvilka här och där stycken af marken blifvit kvar bildande broar. Stundom, där enstaka stenar äro blandade med den fina jord, som här bildar grunden, har vattnet sköljt bort materialet mellan stenarne och gifvit upphof till fantastiska, sockertoppliknande jordbildningar, med en sten på hvarje kon. Ofta äro dessa stenar utbytta mot ben, stundom af en mastodon, stundom af en dolktiger, oftast af ett trögdjur eller af en häst. Söker man i barrankorna, så kallas här stupen, skall man finna ben af alla dessa djur. Söker man med omsorg skall man finna kranier.

Det är spelpassion i detta bensökande. Ni ser hjässan af ett kranium blottad i barrankan; med knifven arbetar ni hela dagen, ty är det något vackert, får det icke förstöras. Bit för bit blottas hjässan. Plötsligt tar det slut. Det var ett stycke blott. Men en annan gång har ni mer tur på lotteriet: kraniet är helt, ni har vunnit.

Indianerna tro att mastodonterna varit jättar eller osaliga. Svårt var det att lära dem söka efter annat än jättarnas väldiga ben. Då fann

någon på att be dem leta efter de osaligas hästar, efter deras lamas och hundar. Underliga husdjur hade jättarne haft, det tyckte de nog, men de började lära sig att söka efter ben äfven af smärre djur.

En framstående djurälskare och djurkännare, som skildrat pampans fauna, berättar, att när guanacon känner, att den skall dö, söker han upp ett ställe, där hans fäder dött; det är guanacons dödsplats. Går man dit, finner man marken beströdd med ben, somliga af nydöda djur, andra redan stadda i förmultning. Där borta i barrankorna midt emot lägret finner man öfverallt lämningar af jättebältors skal, ofta af ända till tio individ samlade på några hundra meter. På andra ställen finnas blott mylodonter o. s. v. Delar af mastodonter finner man dock nästan öfverallt, men äfven de mest hopade på särskilda platser.

Har hvarje djurart haft sin dödsplats, dit alla af arten gått att dö, när de känt döden nalkas, eller är allt detta blott en tillfällighet?

Den har blifvit kallad jättarnes dödsdal, Tarijadalen. Naturen vårdar där sina underliga skapelsers grafvar. Fina acasior och kaktéer med granna blommor växa på mastodonternas grafvar. Den var storartad denna djurvärld och den graf, den fått, är den värdig.

KARNEVALSLIF I TARIJA.

Vi äro bjudna på frukost till en landtgård helt nära Tarija. Gården är en af de vackraste i Tarijadalen, värden en af de bästa af de många vänner, vi förvärfvat oss här i denna lilla bortglömda sagodal, dit man blott kommer på slingrande mulåsnestigar, som söka sig fram öfver passen förbi Pachamamahögarne och genom klyftorna.

Det är karneval. Frukostbordet är dukadt under pilträden, hvilkas långa, hängande, grönskande, eleganta, fina kvistar svaja för den svaga vinden och gifva skugga och svalka. En skål med läckra drufvor och fikon har gjort en sista rond bland gästerna. En förtjusande, liten kreolsk fru bjuder kring socker till kaffet. Värden slår i ett glas vin åt don Roberto, hvilket han tömmer, uppfordrad att dricka af tvenne unga damer, och så stiga vi upp från bordet.

Så börjas bataljen, karnevals bataljen. Det ena partiet består af herrarne, det andra af

damerna. Vapnen äro vatten och mjöl, här känner man ej rosor och confetti.

Jag har lyckats få in min dam från frukostbordet, en något bedagad, ogift, kreolsk skönhet, i ett hörn af gården och slår hänsynslöst under skratt och jubel öfver den sköna ett ämbar vatten, som en liten rar halfindiiska, som det tyvärr inte passar sig att skämta med, räckt mig. Sedan hon blifvit riktigt våt, min feta skönhet, så gnider jag in hennes svarta hår med ett halft kilo mjöl.

Plötsligt känner jag mig gripen bakifrån af två damer, hvilka obarmhärtigt döpa mig med innehållet i hvar sin handkanna. Med en näfve mjöl passar den tjocka, som sålunda fått förstärkning, på att täppa till min mun, som jag just öppnat för att säga en älskvardhet, och med ett skratt skuttar hon undan.

När vi alla äro våta, trötta och nöjda, och damerna fått sminket väl bortsköljdt, så man ser deras verkliga vackra hy, som jag aldrig förstått, hvarför de sminka, dricka vi ett glas med vår älskvärde värd och våra feta och söta värdinnor och — sen i sadeln.

Det gäller att rida sig varm, i skridt bär det ut ur trädgården, en liten nick åt den lilla halfindiiska och så i galopp ned till floden, som flyter tätt förbi. Vi passera vadet, där indianer och indianer vada till fots. De senare hafva dragit upp kjolarna nästan till midjan, för

att ej blöta dem, och ändå är det karneval, då alla blöta alla. Sen' bär det in i Tarija.

I karriär spränga vi genom gatorna, under det folket rusar upp på trottoarerna, där sådana finnas, eller annars intill husväggen. Vattenfyllda ägg och mjölpåsar hvina omkring oss från mörkögda skönheter, som tagit sin plats på balkongerna och i dörrarna. I sista stund rycker jag upp min mulåsna, som så när ramlat omkull öfver en sugga, som ligger och solar sig midt på gatan, obekymrad om karnevalen.

Ett vänligt, kanske något för vänligt ögonkast mot en liten skönhet på en blå balkong, belönas med ett ägg, som rispar sönder min kind, hvarestefter den sköna för ett ögonblick försvinner med ett skallande skratt bakom balkongdörren, för att omedelbart därpå springa ut och kasta ännu ett ägg efter de bortilande ryttarne.

Med svårighet klarar jag porten till värds-
huset, slår min sista mjölpåse i ögonen på värdinnan, kastar tyglarna åt Antonio, som en liten nätt diskerska gnidit in med rödt mjöl, och söker skydd på krogen.

Där omfamnas jag af en full doktor. I Bolivia hvimlar det af doktorer. Han trycker mig till sitt bröst, håller tal för sin "distinguido, querido amigo", och försöker samtidigt att tömma en mjölpåse i min nacke. Jag rycker till mig densamma och gnider in honom med dess innehåll. Doktorn bjuder på moscatel,¹³⁾ ett läckert brännvin

beredt af Tarijadrufvor. Vi dricka ett glas. Här på krogen är det dock tämligen dåligt. Tacka vet jag hos fransiscanermunkarna, där är brännvinet utmärkt.

In kommer en gammal gråhårsman. Det är en fransman, markis G. de G. Han håller oss sällskap vid ett glas vin. "Diamanterna, diamanterna", säger den fulla doktorn, med ett hånfullt skratt; "tror herr baron på dem?" G. de G. tar saken allvarsamt och tager upp några kvartsbitar ur fickan. Det är hans diamanter. Han ser, att jag ler, men utan att afskräcka sig så säger han: "Jag har bränt dem och fått kol. Det är verkliga diamanter, och jag har miljoner af dem."

"Lägg då en i pipan, få vi se om den förkolas", säger någon. Stackars, stackars G. de G. är litet tokig. Han tror sig vara omätligt rik med sina diamanter, som de dumma människorna ej förstå sig på. Han tror, att alla förfölja honom, han varnar oss ständigt för lönmördare och isynnerhet för munkarne. Stackars, stackars G. de G. han blef tokig, när hustrun hans dog. Sorgen tog hans själ. Han är en af dessa olyckliga, som lifvets händelser drifvit från hemmet ut och bort. Han hör till drifveden på lifvets haf, och mycken sådan drifved finnes här borta.

G. de G. är en fint bildad man, kanske den mest allmänt bildade här. De fina, skarpa dragen

förråda aristokraten, ättlingen af en marskalk af Frankrike. Skulle han inte vara litet tokig, vore det ännu mera synd om honom. Stackars, stackars G. de G.

Med ett "God afton vänner! Hur står det till?" hälsar oss oppositionens chef Dr. P., som just stigit in. Dr. P. har sett fängelset flera gånger och varit vid makten också. Han är munkarnes vän, och nu regerar sabeln här, och märkvärdigt nog gå ej här kyrkan och militären riktigt väl ihop.

Vi sitta och dricka en stund. Det har redan mörknat. Dr. P. föreslår en promenad i staden. Vi gå ut på torget, det är rikt planteradt med träd och blommor. På en bänk har en gam slagit sig ned, den hör till det flygande renhållningsbolaget.

Vi gå till den glada stadsdelen, och dit hör nästan hela Tarija. Det är musik, det är dans, det är glam i stugorna. Vi stiga in på en liten krog och dricka ett glas chicha.¹⁴⁾ Gumman, som säljer chicha har några mastodonben, men hon vill ej sälja dem, ty de bringa lycka.

Några soldater i röda byxor och sandaler hafva kommit i gräl med några mulåsnedrifvare om en flicka. Hon tar saken lugnt och har tydligen beslutit att gå med den starkare.

Apropos gräl, så hade mitt folk här ett stort slagsmål med bolivianerna. Antonios långa, breda knif hade varit ur slidan. Den sitter så löst.

Den hade delat ut några nyp. Då de andra blifvit soldaternas fångar, hade Antonio, inklämd i ett hörn, en lång stund försvarat sig mot ett tjugotal soldater, och nu var han Tarijaflickornas gunstling. Han har hett blod min Antonio. En argentinare hälsade honom en gång här med ett "god dag, landsman". Antonio trodde det var en bolivian och med ett spanskt "Fan ska vara landsman med er", riktade han ett knifhugg mot honom, som gjorde landsmannen niofingrad. Men Antonio är en präktig pojke, lägre styfvaste ryttare och största flickjägare, fast Albino är allt en huggare, han också. Han är vår trognaste tjänare, Antonio. Då han är full och blodet är i brand, då är knifven hans vän. Ja, jag glömmar aldrig, när Antonio en gång var lifvad och ville slåss, och Boman skulle lugna honom, och han omfamnade denne helt vänligt och klappade honom med flatan af den breda knifven på ryggen.

Vi vandra omkring hit och dit och komma till stadens yttersta del, där stupen äro helt nära inpå. Dit hämtar, så säger man här, "la viuda" när hon vill ha kärlek och vill fira sin karneval, en gosse från krogen. Från det kärleksäventyret kommer han ej lefvande hem, utan ligger krossad i djupet af någon afgrund. Ja, det bor andar och troll i stupen, och när någon full går ut bland dem i mörkret, så störtar brännvinet och andarne honom lätt ned i la viudas famn.

På en krog sitter en poliskommissarie. Han tillhör regeringen, och de glada flickorna höra alla till regeringspartiet. Oppositorerna de få kanske vänta med kärleken, tills de komma till makten igen, och tycker ni ej, det lönar sig, att om inte för annat, göra revolution blott för flickornas skull.

När vi äro trötta af vandringen, stiga vi in hos señor Navarro. Han är löjtnant vid hans excellens guvernörens livvakt. Där skall afätas en festmåltid. Man bjuder mig att presidera vid bordet. På min ena sida sitter en f. d. minister, oppositionens chef vid andra ändan af bordet, med sina tvenne söner, på långsidorna några herrar och glada flickor och presidenten för högsta domstolen. Den låter grann den titeln, men Tarija är dock en stad. I San Luis, en liten by på vägen till Chaco, där är presidenten för domstolen hofsmed, när han inte sköter rättvisan.

Bordet är dukadt i Navarros trädgård under vinrankorna, från hvilka drufvorna hänga halfmogna. Rio Grande de Tarija flyter tätt förbi, dess brus och syrsornas cittror blanda sig med fiolmusik. Några flämtande ljus och månen, som tittar genom löfverket, gifva en sparsam belysning.

Hur söt är ej den unga flicka, som sitter midt emot don Gustavo. I den trolska belysningen har hennes ansikte fått en fin, gulblek färg. Hon som låg så allvarsam i messan i morse på knä på stengolfvet i sin svarta slöja,

utan att vilja besvara våra små ögonkast, henne, "det lilla helgonet", som vi kallat henne, hade vi inte väntat att finna här i detta hus, där kreolens fina skick och takt visserligen döljer nästan allt, men där säkerligen ej dygden bor.

Det ligger underlig stämning öfver denna måltid, nordbor i kragstöflar och ridbyxor, Tarijadoktorer i redingote och svartögda kreolskor dricka hvarandra till. Här skålas för Sverige, för Bolivia, för våra vänner kreolerna. Oppositionens chef springer upp, slår sig för sitt bröst och talar för oss, som kommit så långt ifrån till den lilla staden mellan fjällen.

Så spelar musiken till dans, chicha, vin och moscatel flyta i strömmar. Det ligger stämning, det ligger brand i luften.

Drick sydbor! Drick nordbor! Drick för lifvet! Drick för glädjen! Drick för flickorna! Det är karneval i dag. I natt skola sorgerna skrinläggas och dränkas i brännvin och chicha. Det skall gå ett rus, ett glädjens rus genom märg och ben, sen kommer morgondagen, eftertanken och alldagslifvet med sorger i sviten. Af musik, af dans skälfter Tarija. Sydlänningens heta blod är i svallning.

Månen kastar sitt trolska skimmer öfver unga män och glada flickor, som dricka för lifvet, för ungdom, för glädje. — Doft hörs Tarijaflodens brus. Från Pachamamas fjäll, från den

dystra Punan rusar den mot urskogarne, mot värme, mot lif, blottande och krossande minnena från den tid, då mastodonter och jättetrögdjur betade här, och då här dracks chicha till Incans, kejsargudens ära.

FRAMÅT, MOT SAGO-CHACO.

Vägen går öfver cañonerna. Vattnet har format dem efter sin nyckfulla fantasi. Mimosacéer växa här och där vid vägen. Ett kvarglömdt Mastodonben sticker fram halft blottadt af det sista regnet ur en barranca. Vägen söker sig ut ur Tarijadalen, den söker sig upp mot fjällen. som omge dalen; denna gång dock ej till punan, som vi lämnat bakom oss, utan till de sierror, som skilja oss från Chacos vildmarker. En dags ridt, och barrankorna blifva lägre och färre. Marken består ej mera af samma fina, lättformade jord som nere i jättarnes dösdal, utan af grus och sten. Tarijavegetationen följer oss ett stycke upp mot berget. På sierran är det en alpin grässlätt, ej puna, men nästan punaödslig.

Vägen går öfver bergen, ibland klänger den sig mellan klyftorna ned till dalarne, ibland följer den kammarne. I dalarne är det åter mindre ödsligt, enstaka träd, de knotiga queñuas gå högst, och med dem är en yppig ört- och buskvegetation, rik på blommor, rik på färger. Åter en dag, och

vägen klänger öfver flera sierror. Alar komma i stället för eller med queñuan. De ha något af hemluft med sig. Andra träd, barrträd, pinos, som de kalla dem här, blanda sig med alarne. Deras stammar äro klädda af epifyter, växter, som klängt sig fast på trädens bark. De visa oss, att vi närma oss den tropiska urskogen.

Vägen klättrar och klättrar, ibland djupt ned i dalarne, ibland i zickzack på bergsslutningarne, ibland på bergkammarne. Papegojornas skrån påminna om quintalägrer och urskogar. Vegetationen blir också allt yppigare. Dalarne fyllas af urskog. Vägens sidor klädas af grönskande stammar af smäckra, höga träd, hvilkas grenar och blad bilda ett hvalf öfver vägen. Orkidéer, ormbunkar, kaktéer och många andra växter täcka trädens stammar eller hafva rotat sig fast i grenklykorna; öfverallt är det en mjuk, fuktig grönska. Lianer slingra sig kring stammarne eller klänga sig från träd till träd. Från det grönskande taket hänga som stalaktiter långa, skägglafsliknande epifyter. Solen glittrar mellan kvistar och blad. Det är som en dröm, nyss de kalla, dystra fjällen, nu den värmande, lifvande urskogen, hvars skönhet tjusar ögat och mjukar sinnet. Genom urskogsdalen porlar en bäck med rent, klart vatten. Det är fjällbäcken, som ej ännu hunnit smutsas. När dalen blir bred, följer urskogen bergskanterna, lämnande plats för gräsmarker.

Fot. E. v. R.

Från vägen mellan Tarija och Chaco.

Dalen tränger ihop sig igen. Urskog fyller dalarne, urskog klär bergen ända upp till deras kammar. Den blir allt yppigare skogen. I en glänta ha några chiriguanindianer sina fina, luftiga, palmbladsklädda hyddor.

Människokaraktern formas af den natur, där hon är satt att lefva. Fjällens bebyggare hade såsom punans dystra, gråa sten- eller lerhyddor. De hade något tungt och dystert öfver sig dessa bergsbor, liksom fjällen. På passen har äfven här Pachamama offerhögar, men de äro små och sällan offras där. Det är också gränsen för Pachamamas rike. Hon är punans och fjällens härskarinna, i skogarne, på bergsutlöparne och i Chaco härskar Tunpá, och det är en stor och mäktig gudomlighet. Tunpá härskar nästan ensam öfver största delen af Chaco, under det att Pachamamas dyrkare alla bekänna Kristus.

Tungt är arbetet i punan. Människan måste där arbeta för att lefva, och tungt förtjänadt är ej så lätt förslösadt. Här i urskogsdalarne alstrar marken nästan utan arbete, och vill människan njuta af lifvet i lättja och lättsinne, så har hon här tillfälle därtill. Chiriguanen är ett barn af en yppig natur, af ett hetsande klimat, där allt är lif, och där döden ständigt är på lur, en natur, som kommer människan att njuta mycket och att ofta lida, en natur och ett klimat, som gör människan till ett naturbarn, och som kommer henne att så för dagen och älska för stunden.

Vägen söker sig öfver flera sierror. Från urskogen går den upp öfver trädgränsen och ned igen. Sierrans sista utlöpare är Cuesta de Aguayrenda. Uppför berget klättrar vägen längs med afgrunderna, den kryper i bergsprickorna. Ibland har man måst hugga ut trappsteg i branterna, så att mulåsnorna kunna klättra fram. När det regnat, blir allt halkigt, men mulåsnorna äro ytterligt säkra på fötterna, de rutscha, när de ej mer kunna klättra. Är vägen svår, så är den också vildt skön, där den går fram på urskogsklädda branter. Till sist letar den sig dock upp på den sista sierravågens kam.

Hvilken utsikt! Chaco, sagochaco breder ut sig från bergets fot mot horisonten. Så långt ögat räcker, syns en vågig slätt med småskogar, gräsmarker och palmlunder. Nära horisonten synes Rio Pilcomayo, där så många resande försökt att komma fram, och där ingen verkligen lyckats, där Crevaux och Ibarreta dödats af vilda indianer. Det är det ogästvänliga Chaco, Tobas, Chorotes och Matacos jaktmarker.

Hur växlar ej naturen i dessa trakter. Ökenartade högslätter, snöklädda högfjäll, vilda cañonlandskap, alpängar, fjällens olika skogsregioner, yppiga, fuktiga urskogar, torrskogar, rika på kaktéer, Chacos snårskogar, palmlunder och gräsmarker bjudas här naturvännen, och nästan alla dessa naturformer hafva vi sett på vägen från Tarija till Chaco.

En vit kondor, kondorernas konung, sväfvade öfver *cuesta de Aguayrenda*. De andra kondorerna våga aldrig täfla med honom. Den enda, som bjudes till hans bord, är *chacos* och urskogarnas djurkonung, jaguaren. Så säga indianen och jägaren. Så passera vi gränsen för de svarta kondorernas rike för att gästa den hvita kondoren och hans samkonung, jaguaren, urskogarnas herre.

PÅ GRAFPLUNDRING I CHACO.

Vi ha vårt läger i bolivianska Chaco, ej långt från cuesta de Aguayrendas fot.

Don Francisco har bjudit mig till sin rancho. Den ligger en half mil från lägret i kanten af urskogen. Det är en luftig hydda, utan väggar och med palmbladstak. Möblerna utgöras af två sängar och några olikstora trästolar, klädda med hud, prydnaderna af en madonnabild och en bild af den helige Franciscanus. Borta på en hylla i en på kant ställd, tom cigarrlåda står S:ta Barbara i gullglittrande något trasig skrud. På stolparne, som uppbära taket, hänga stigbyglar af silfver och en sadel, på hvars nyskurrade silfverplåt äro iärstade F. M., initialerna i don Francisco Morenos namn. Ett ridspö flätadt af de finaste remmar och med silfverbeslag ligger kastadt på sängen jämte ett bälte af utterskinn, prydt med mynt, på hvilka man kan se bilder af spanska konungar och republikanska presidenter. Några pappersblommor äro stuckna

i en ful, sprucken vas, som någon kringvandrande armenier, dessa traktens judar, sålt dyrt. Ett par läderkoffertar med egendomliga flätade ornament stå mellan sängarne. Ur den ena, som är halföppen skymtar en brokig sidensjal, som doña Barbara, husets härskarinna bär vid festliga tillfällen.

Två rep, på hvilka tunna skifvor af kött äro upphängda till torkning, äro spända öfver gården. En stinkande kohud är utbredd på marken. Några blodpölar visar, att man haft slakt, och att man som vanligt till detta nationalnöje valt den öppna platsen framför ranchon. En sadlad och en osadlad häst äro bundna vid en af de tvärliggande stolpar, som inhägnat gården.

Bakom byggnaden är eldstaden; den utgöres af några flata stenar, på hvilka några grofva lerkrukor stå fyllda med en soppa af kött och majs. Öfver glöden rostar ett stycke af bröstkorgen af den nyslaktade ungvon. En genomsmutsig halfindiiska med två ännu smutsigare ungar hängande i sina trasiga kjolar vänder med van hand på asadon (steken) och skrapar sen ren en klufven pumpa, som hon haft nedbäddad, för att rostat i den varma askan.

Man bjuder mig den helaste stolen, och doña Barbara räcker mig maté i en fint sirad kalebass. Doña Barbara är vacker, nästan kreolskt skön, men något tård. Vid sin halft blottade barm ammar hon en liten unge.

Jag bjuder på cigaretter, säger don Francisco en artighet för hans vackra häst, slår med ridspöt åt några af hans utmagrade, närgångna hundrackor, smeker den äldste ungen, som genast börjar tjuta och rusar att gönma sig hos sin far. Don Francisco är ganska ståtlig, ehuru enögd, ganska vacker, med fina drag, hög panna och svart skägg. Där sitter äfven en bror till honom, don Juan.

Utanför stugan stå två matacoindianer och mala majs. Det är icke vildar från urskogen prydda med fjädrar och snäckskal, som, när magen inte knorrar, och natten inte är för kylig, med hurtigt och gladt leende tillbringa sitt sorglösa lif. Nej det är vildar, som civilisationen fattadt med sina polyparmar och slungat in i grottekvarnen. Där gå de nu böjda och mala majs, därför att de fått begär efter mer, än urskogen kan gifva.

Men inte för att dricka maté eller för att titta på doña Barbara har jag kommit, utan för att med don Francisco gräfva ut en indiagraf. När det börjar mörkna, och det går fort i tropikerna, taga vi spadar och gå ned i backen, där en chiriguan haft sin hydda. Där börja vi gräfva och blotta på en meters djup en väldig dubbelkruka, i hvilken chiriguanen sitter hophukad, med sin röda, multnande bindel om pannan.

Det ligger hemsk stämning öfver en sådan grafplundring om natten. Några rinnande, fläm-

tande, ofta slocknande talgljus nedstuckna i grafmyllan gifva en sparsam, orolig belysning. Ibland är det dödstyst, och de i den fuktvarma natten halfnakna gräfvarne plocka fram kota för kota, ibland framkastar någon en rå kvickhet för att muntra upp sig själf och de andra.

Öfver skogen bortom Rio Grande har månen gått upp lagom för att lysa oss på hemridten. Chiriguanen får rida bakpå i en säck. Don Fransisco och don Juan komma med. Jag har bjudit dem på fylla i byn, i Caiza, för att tacka för hjälpen. Det har varit ruskigt göra, och stämningen kan behöfva lifvas med litet sprit. Så rida vi genom skogen, först min tjänare Albino med chiriguanen bakpå, så don Fransisco, så jag och sist don Juan. Månen lyser oss vägen. Rio Grandes vatten glittrar. Eldflugorna lysa till och försvinna eller krypa omkring i det fuktiga gräset. Det är en fuktvarm natt. Alla rida tysta, man hör ej annat än skramlet af ryttarnes väldiga sporrhjul och då och då en svordom öfver en kvist eller gren, som rifvit någon i ansiktet, som suddigt och slumrat till.

På krogen i Caiza är det glam. Stämningen är redan hög. Man dricker chicha och öl, dricker "obligos"¹⁵⁾ och måste dricka med hyggliga nybyggare, hästtjufvar och banditer. Mången treflig man möter man där, som rymt bort från den argentinska polisen. Man har spelat taba, och don Felix har spelat falskt och blifvit utkastad.

Knifvarne hafva varit halfvägs ur slidorna, men don Pedro, som är stark och myndig, har mäklat fred. Man har skjutit till måls på presidenten Rocas porträtt, som hänger utklippt och smutsigt på väggen, och don Carlos, som gifvet honom en i mun och en i magen, och som vunnit sex helor öl, bjuder nu öfver lag. Doña Ana, krogflickan slår med ett utmanande leende i ett glas chicha åt mig. Den tyckes vara svag, men är mycket falsk. Doña Ana har rasat ut. Hon, som varit alla glada gossars väninna, och som aldrig, då hon inte haft febern, försummat ett dryckeslag, är gammal nu. Och så drickes och spelas och glammias och skämtas.

Borden röjas undan. Don Fransisco spelar munspel, och don José och doña Ana dansa med hvarandra. Dansen är sirlig och nätt och ärbar, men don José är full, och doña Ana är det också.

I ljusningen låter jag spänna till sadelgjorden på min mulåsna. Albino tar chiriguanen bakom sig, och i sakta skridt bär det hem mot lägret. Mina gäster ha somnat på golfvet.

Don José spränger förbi uti sträck karrier tillropande mig ett "hasta luego amigo", och, ehuru så full, att han knappast kan gå, sitter han stadigt i sadeln.

Vi rida sakta vidare. Det är en vacker morgon. Kvällsvärmen är borta, och det är rätt kyligt. Några ibisar flyga skrämnda upp, en gam

sitter frusen i ett torkadt träd och väntar på den värmande morgonsolen.

Där stigen tar af till lägret, står don Josés häst, obunden med tyglarne kastade på marken. Utan att röra sig väntar han på sin herre, som somnat på sin slarvigt utbredda ponscho.

Vi äro snart i lägret och packa in chiriguanen. Inom kort skall han ligga putsad och etiketterad i en stor, lång, hvit pappask på något museum i Stockholm.

LÄGERLIF I CHACO.

Utanför lägret står en flock chorotesindianer. I pannbanden bära de strutsfjädrar; de ha stora tråklossar inspända i de genomborrade örsnibbarna, de äro grant målade och nästan nakna.

Det är ett hemtrefligt läger. Det ligger i skogskanten, omgifvet af täta, ogenomträngliga snår, från hvilka slingerväxter med yppig grönska klättra uppför trädstammarna. Två små palmbladsklädda hyddor utan väggar, fyra tält och några små hus, gjorda af pressenningar, ligga omkring lägergatan. Tälten användas till sofoch förvaringsrum, ena hyddan till matsal, den andra är afbalkad i två rum, det ena är arbetsrum för botanisten, det andra för zoologen. I det ena af de stora tälten förvaras de etnografiska samlingarna.

Från matsalen kommer Leon, expeditionshunden, viftande på svansen för att hälsa, men aktar sig visligen att släppa ifrån sig den konservburk, han bär i munnen. Leon är stor vän af konserver, i synnerhet tycker han om gåslefver.

I ingången till tjänarnes bostad sitter Antonio och dricker maté. Det är en präktig pojke,

och en stor slagskämpe. Han har sålunda, som jag nämnt beredt oss svårigheter, då han stuckit knifven rätt djupt in i ett par bolivianska soldater. De andra tjänarne äro ute, utom kocken och Albino. Den förre stökar med sina grytor. Alfaro, så heter han, är till yrket egentligen diplomat; han har nämligen i många år varit sockerpatronernas i Esperanza sändebud hos matabucohöfdingen Sumayé. Albino ligger sjuk i chuchu, klimatfeber, expeditionens värsta fiende. Det går ej en dag, utan att någon är sjuk. Alla ha vi haft känningar af febern.

Don Eurico har på jaguaresplanaden, så kallas lägergatan, anordnat bågskyttetäflan mellan indianerna. Med utrop och skratt följa de täflingens gång. En stor, rödmålad indian får första priset.

En af vildarne slår eld genom att gnida två pinnar med stor hastighet mot hvarandra. Det är det eldon, dessa uteslutande bruka. Choroterna äro icke mycket berörda af civilisationen och ha mycket sällan en sak, som de ej själfva tillverkat af växtfibrer, frukter, fjädrar, snäckskal o. d. Härom dagen såg jag dock en individ i en skjorta, märkt R. F., tillbytt mot ett vackert halsband.

D. Roberto kommer hem från skogen. Han har skjutit ett par änder och har samlat en mängd svampar. Vi följa honom till botanicum. Där stå väldiga pressar. På väggen hänger en lian,

Fot. af E. v. R.

Våra vänner chorotesindianerna.

som först växt i fantastisk form och sedan flätat sig omkring sig själf. Två stamprof af palmträ stå vid ingången. Svampar ligga utbredda till torkning öfverallt, där utrymme finnes, och denna torkning bereder här don Roberto mycket bekymmer under regntiden. En kolibri har hamnat här och icke hos don Gustavo, ty kolibris konkurrera här med fjärilarna att befrukta blommorna. Bland de burkar med spritlagda blommor, som stå på den till bord anpassade tomlåren, äro just några, som don Roberto iakttagit befruktas af denna kolibri.

Utan att skrämmas af några spanska svordomar, som komma från zoologicum, gå vi dit. Det var en fågelspindel, som ej ville få rum i den tillämnade burken, som hade framkallat några små utgjutelser. Där stå burkar med skorpioner, stora, giftiga tusenfotingar, spindlar, ormar af många slag, allt visande att tropikskogarna äro rika på lurande faror. I rören på tomlådsbordet ligga små, obetydliga skalbaggar och larver. Somliga af dessa ha lyst på det mest fantastiska sätt. Medan vi äro på zoologicum, kommer en indian med en bälta, en annan kommer med en burk med spindlar, en tredje med några ålar, en fjärde bjuder ut några egendomliga frukter åt don Roberto. De betalas med kött, skeppsskorpor, en gammal skjorta, småmynt o. s. v., allt efter djurens kurs. Tio andra indianer stå utanför och vänta att få burkar för att gå ut och samla.

Längst bort i lägret finnas också zoologiska samlingar. Don Gustavo inspekterar där Kalle, som flår fåglar. Kalle är en pojke på tretton år, han är halfindian och hette fordom Gervasio. Han har rymt till oss från sin förra herre. Utanför sin lilla paviljong har don Gustavo hängt upp en stor mängd fågelskinn till torkning. Det är granna färger, tropikfåglarna ha. Där finnes den skära skedstorken, papegojor i brokiga färger, tucaner med stora röda näbbar, alla möjliga vackra tättingar o. s. v. Priset i skönhet tages dock af kolibrifåglarne.

Efter slutad täfling finna vi don Eurico utanför sitt tält ettiketterande sin skörd från sitt sista besök hos sina vänner choroterna. Där finnas pilar med spetsar af många slag, tunga stridsklubbor, väskor, ponschos, skjortor etc. gjorda af chaguar, prydnadssaker af brokiga fjädrar och snäckskal, musikinstrument, elddon af pinnar, färger för tatuering och mycket annat, som detta naturfolk hämtat från djur och växter.

Det blåser i hornet, det är middagssignalen.

Efter slutad måltid sitta vi och prata vid kaffet och cigarretten. Någon går kanske att fortsätta sitt för dagen ännu icke afslutade arbete. Är det lördag spelas en liten poker.

Det är lifvet i lägret i Tatarenda. Ett friskt och gladt lif i en härlig natur och arbete, som är nöjsamt.

JÄGARELIF I CHACO.

Indianerna säga, att till "Lagunas de las Antas" gå tapirerna om natten för att dricka.

Så att den ej synes från sjön, ha don Eurico och förf. gjort upp en liten lägereld för att värma oss efter kvällens jakt. Sigfrid, don Euricos betjänt, lagar té, schweizaren Piotti¹⁰⁾ stökar med elden för att få den att ta sig. Eurico och förf. torka eller rättare steka de efter vadandet i sjön genomsura kläderna.

Den var rik jakten. Änder med röda, blå och grå näbbar, doppingar med blodröda ögon, alkar, skogshöns af flera slag, bladspringare m. m. äro upphängda, för att de ej skola blifva myrornas byte. Ibisar och hägrar hade vi kunnat få, men det lönar sig ej att öda skott på dem, då vi andra dagar redan skjutit många. På alligatorerna lurade don Eurico i vassen, men det var för kallt i luften, de visade sig ej vid ytan, utan hördes blott, när de inne i vassarna, skrämde af skotten, piskade vattnet med de kraftiga stjärtarna.

Fot. R. F.

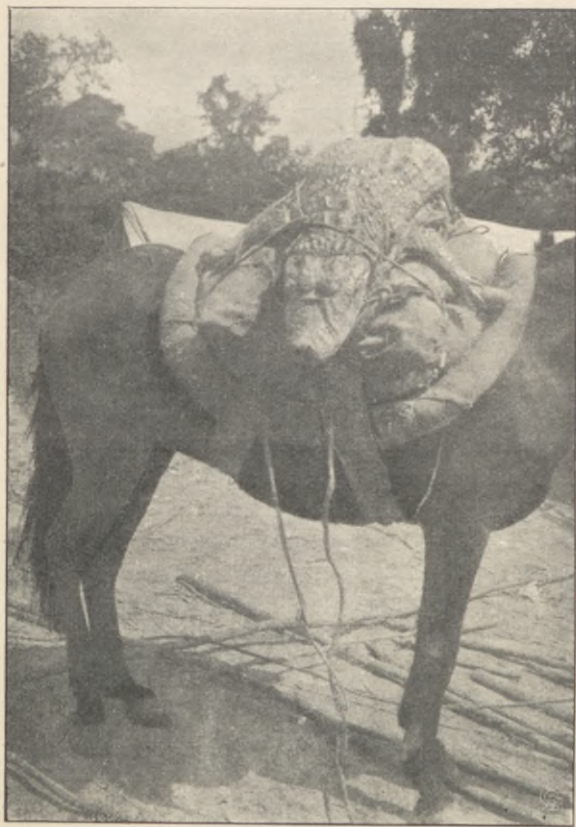
Rast i palmlunden.

Tre alligatorer ha dock skjutits under resan. På en spräckte don Roberto pannan med ett fint kulskott, en annan sköt don Eurico med en tredje hade jag ett litet äfventyr. Ifrigt sysselsatt att söka snäckor och dylikt vid Laguna del Sauzals strand, fick jag tag i en alligatorunge. Ur dyn fiskade jag småningom upp fyra till. Trefvande efter flera, får jag tag i ett stort föremål. "Patron, es la madre", (Herrn, det är modern), ropade min kreolske tjänare. Ögonblickligen drog jag revolvern och sköt. Våldigt stänkte smutsen öfver oss och en stor alligator rusar ur vattnet. Ett revolverskott till, men kulan studsade mot pansaret, så ett gevärsskott, och besten var döende. Det var alligatorns svans, jag haft i handen — hade jag stuckit armen i djurets gap, hade jag väl varit enarmad vid det här laget.

Och så berättas jägarhistorier och upplevelser och dryftas planer. Småningom dyka minnena fram, och det blir tyst kring elden, ty den sköna tropiknatten och lågorna de söka på djupet.

Månen den tittar genom urskogen, som kläder Lagunas de las Antas stränder. Änderna kuttra i vassarna. Lysande skalbaggar glimta mot den mörka skogen, andra lysande insekter krypa på det fuktiga, dagdränkta gräset, somliga lysa med grönt, andra med gult ljus. I en murken stock kryper en skalbaggs-larv, hufvudet lyser som en rubin, på hvarje segment bär den tvänne smaragder. Oroas djuret, försvinna smaragderna,

Alligator skjuten af Don Eurico.

Fot. E. v. R.

rubinen ej, ty blott det gröna ljuset står under viljans inflytande.

Det är musik i skogen under natten, med kastanjetter och klockor spela grodorna, syrsorna surra med öronskärande toner. Där höras äfven låtar af suckan och klagan. Ett stort träd nere vid vattnet med knotiga grenar och reslig stam synes människolikt i månskenet. Något smyger sig fram till dess fot, det är en räf. Det bor en ande i trädet, säga indianerna. Den anden var först människa, sedan var den i chiriguanernas himmel, drack chicha, sjöng och dansade och smekte vackra flickor, sedan kom den åter till jorden i skepnad af en räf. När räfven dog, blef den en råtta, och, där rättan dog, växte ett träd, och när trädet murknat och ramlat, då försvinner den anden i intet. Räfven tjuiter, vinden suckar i det gamla trädets krona.

Öfver elden flyga vampyrer. Talrika moskiter plåga jägarne. Två stora tarantlar jaga hvarandra i don Euricos bädd. En ugglan tjuiter i skogskanten. Piotti smyger sig dit. Ett skott, och ugglan faller. Många djurs läten höras i skogen, men kvällens skott ha varnat dem för sjön. Två hväsande rytanden komma däriifrån. Det är en puma, som äfven är på jakt, och som ryter öfver, att vi trängt oss in på hans område.

Med den första, lätta ljusningen börja fåglarna och vi att röra på oss, och jakten börjar

åter. Papegojsvärmarna flyga skrånande från sina sofplatser för att söka föda. En stor fågel med tvenne skarpa sporrar på hvarje vinge faller för don Euricos bössa. Sårad försöker den att försvara sig med vingbeväpningen, men dödas med ett hugg af jaktdolken.

Det lider fram på morgonen, solen står redan högt. Genom urskogen och buskmarkerna rida vi hemåt. Falkar, granna papegojor och en "pava del monte", en vacker och välsmakande hönsfågel, skjutas. Vägen går genom urskogen, där korsar den en liten palmlund. Tucanernas röda, stora näbbar skymta mellan träden. De börja bli skygga dessa fåglar, sedan vi ständigt jaga här. En örn har slagit sig ned på skaffet af ett palmblad, som sakta gungar under fågelns tyngd.

Utkommen ur skogen korsar vägen en öppen plats. Vi speja ifrigt efter strutsar, om några skulle vara ute på morgonbete. Vi afundas ännu Piotti, som härom dagen sköt två, men inga synas.

Vi öka takten. I galopp bär det öfver slätterna. De bländhvita hägerfjädrarna svaja i stanleyhjälmarna. Skrämda ibisar, och vipor flyga åt sidorna. En gam tittar på oss helt lugnt, plockar sedan åter oberörd fästingar på en ko, en god vän till gamen.

Öka takten! Sporrarne i djuren! Hemma i lägret väntar frukost på stekta tucaner och helan och halfvan.

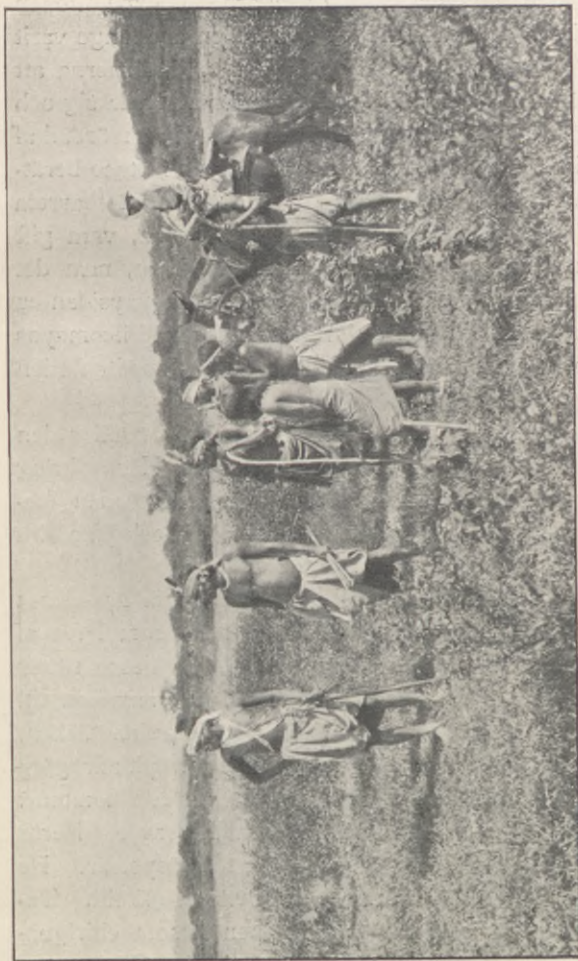
RIO PILCOMAYO.

Vi äro vid Crevaux vid Pilcomayos strand. Det namnet har sorgklang.

Flera ha sökt att utforska Pilcomayoflodens lopp, men ingen har lyckats. Från Punan och bolivienska fjällen söker den sig ned mot Chaco. Yster, brusande lämnar den fjälldalarna, bred och vattenrik flyter den genom de första af Chacos torrskogar.

Midt emot Asuncion mynnar, kommande från Chaco, i Rio Paraguay en bred, ganska vattenrik flod. Den bär också namnet Pilcomayo, ehuru ingen visat, att den är samma flod som den först nämnda. Så är ännu i dag hela det inre af Chaco kring Pilcomayo och framför allt norr om densamma okänt och i tobas, maticos, chorotes, tapiétes och andra indianers ägo.

Crevaux sökte 1880 att gå ned för Pilcomayo. Han blef tobasindianernas offer. Så kom Thouar, som hade mera framgång, och som korsade Chaco, dock utan att lösa Pilcomayoproblemet. Ibarreta försökte 1900, men kom ej tillbaka. Han gick långt ned för floden, då det visade sig, att den förlorade sig i stora sumpmarker med högt, svärgenomträngligt gräs. Från dessa lär den Pilcomayo, som mynnar ut i Paraguay-

D. Eurico med chorotesindianer.

Fot. R. F.

floden, komma. Af deltagarne i expeditionen blefvo två räddade, af hvilka den ene länge varit i vår tjänst. Själf bjöds han af indianerna att gästa dem i en af deras byar för att hvila sig och hämta krafter. När han sof, blef han mördad af sina förrädiska värdar. Så har en matabo berättat mig. Rykten har jag ofta hört, att Ibarreta skulle lefva fången bland indianerna, vara gift med en indianska och ha tvänne barn, men det saknar säkert all grund. Från Paraguaysidan ha också flera försök gjorts att utforska Pilcomayos lopp, men ingen har lyckats tränga uppför floden genom Chaco.

Vid öfversta delen af Pilcomayo, sedan den lämnat högfjällen, bo chiriguanerna. Här omkring fortet Crevaux bo på södra sidan af floden chorotes, matabos (noténes) och tobas och på andra sidan de senare och tapiétes.

Med undantag af de förstnämnda äro dessa folk utan någon civilisation, folk, som lefva af jakt, fiske, vildhonung och af alla dessa rötter och frukter, som vilden förstår att använda till föda. Af chaguarbast tillverka de sina täcken, skjortor, nät och väskor. Med träpinnar göra de eld. Deras prydnader äro fjädrar och blommor. De äro ofta grant målade och tatuerade. Deras vapen äro båge och pilor med träspetsar. De bo, där fisket och urskogsfrukterna slå till. Tapiétes genomborra underläppen liksom chiriguanerna, i den bära de en liten träbit. Choroterna

genomborra örsnibbarna, hvilka de utspänna kring stora tråklossar. De älska att pynta sig mer än de andra. Det är de unga krigarne, som bära halsband och ringar och plymer. De unga flickorna ha sällan andra prydnader än en grann tatuering eller målning, och en vildinna med blå cirklar på kindbenen och i pannan samt röda streck på näsan och kring munnen är verkligen mer tilltalande än en, som ej är tatuerad och målad. Det är ingenting af vildros, det är icke blommor, som tilltala genom skönhet, de äro blott bisarra och främmande dessa Chacosnårens barn.

Till Crevaux orkar ej Pilcomayo föra en enda sten. Floden har ej tillräckligt fall. Där-
emot för den massor af slamm, som vattnet under regntiden breder vida ut öfver Chaco, och som vinden under torrtiden för vidare. En matabo-indian har sagt mig, att om jag i en månad lät hundra indianer söka sten omkring Crevaux, så skulle de ej finna en enda, icke ens ett gruskorn.

Chacovegetationen är torrskog, fattig på undervegetation, palmlundar och stora gräs-
marker. Under regntiden finnes vatten öfverallt, under den torra årstiden kan man rida tiotal mil, utan att finna en droppe. Det är därför farligt, äfven oafsedt indianerna, att våga sig långt från floderna in i skogen. Ingen upphöjning finnes, icke den minsta kulle, marken är en oändlig slätt eller går i stora vågor. Den enformiga skogen ger den vilsekomne ingen ledning. Täta,

ogenomträngliga äro snären. I den torra skogen bär nästan hvarje buske taggar, raka taggar, krökta taggar, till sitt försvar. De finbladiga buskarna och träden ge ingen skugga, och Chacosolen bränner skarpt.

Det är tyst i skogarna och ve den, som vågat sig långt in med tanke på att lefva på jakt. Ty finner han ej en laguna eller glänta i skogen, så finner han ej något vildt, och känner han ej att hämta vatten ur roten af acol, eller känner han ej de växter, hvilkas frukter eller rötter duga till föda, då törstar och svälter han.

Ej långt från Bermejo hade vi på återvägen från Pilcomayo vårt läger vid en liten laguna i urskogen. Ej långt därifrån har Lista skjutit sig. Törst bragte honom till denna hemska gärning, innan han ännu sett Pilcomayo, hvars utforskande hade lockat honom från Patagonien till Chaco. Möjligt är äfven, så säga många, att han dödades af sitt eget folk.

Hade detta Chaco kunnat bjuda guld, ja blott marker, som varit fruktbara, där man ej behöft riskera, att skördarna torka bort, då hade nog den hvite härskat där från Santa Cruz de la Sierra till Corrientes. Men än väntar det inre af Chaco på forskare och nybyggare — ännu en tid kunna indianerna lefva där i frihet, fiska, svälta och älska — lyckliga att äga ett land för fattigt att väcka eröfrarens lystnad.

BERMEJO.

Bermejo är Pilcomayos broder. De sippra fram ur Andernas högfjäll. De rinna öfver högslätterna, där Vicuñas dricka deras klara vatten. De ila genom quebradorna förbi pelarkakltéerna. De brusa fram genom urskogarne, där lianomslingrade och epifytprydda, nedmurknade träd kläda stränderna, och där papegojorna skräna och skockvis flyga från strand till strand, och aporna klänga i lianerna. Vattenrika och slamfyllda komma de till detta svårgenomträngliga Chaco, med dess torrskogar, där alligatorerna ligga på bankarne och dra sig, och jaguaren går ned till floden för att lura på vattensvinet. Pilcomayo förlorar sig i Chacos sumpmarker, och Bermejo kommer halft stukad igenom.

Vid Sierra Santa Barbaras nordspets, hvilken sierra liksom en Andernas sista vaktpost löper ut mot "el gran Chaco", förena sig de nästan likvärdiga Rio San Fransisco och Rio Bermejo för att med den senares namn flyta vidare mot Rio Paraguay och atlanten.

Rio San Fransisco, den går nära förbi Quinta, dess bifloder gå nästan upp till Puna de Jujuy. Rio Bermejo den kommer från Tarijadalen, "Jätternes dödsdal", där den rullat med mastodonben och krossat urnor från incatiden. —

Jag ligger på stranden och lyssnar på Bermejoflodens brus. Lägerelden har slocknat, nyss dog det sista glödet. Nere vid stranden bada och skämta tjänarne.

Jag tänker . . . hur underbart har icke detta års fältlif varit, om några dagar sitter man åter i en järnvägskupé, ilande hemåt, där ju allt förändrat sig . . .

Ayude! Ayude! (hjälp). Af nödrop genljuder luften. Alla rusa ned till och utför flodstranden. Strömmen har tagit Alfáro.

Gälla höras nödroppen. Han är förlorad, går som en hviskning genom alla. Nödroppen blifva allt mattare och mattare. Ett sista, och det blir tyst.

Men Bermejo har blott lekt med Alfáros lif. Samma ström, som dragit ned honom i djupet, har räddat honom och fört honom mot andra strandens bank. Ja, döden den leker med människans, och urskogslifvet är en yster sådan lek. —

Det är i den första lätta ljusningen; solen har ännu inte gått upp. Alfáro håller just på att tända elden och Antonio och de andra tjänarne att samla in mulåsnorna.

Om några dagar är det slut detta fria lif i urskogarne och på fjällen, detta lif i sadeln. Det är slut på dryckeslagen med kreolerna och på svärmerierna för mörkögda skönheter och chaco-snårens tatuerade, smidiga barn. Ja! Det är slut på jäktet efter minnen från den tid, då här vandrade jättedjur, eller då incan Viracocha drog ut

i härnad. Det är slut på det glada, muntra lägerlivvet och på drömmerierna vid lägerelden och därför till sist ett kraftigt handslag till mina reskamrater, som delat med mig möda och glädje.

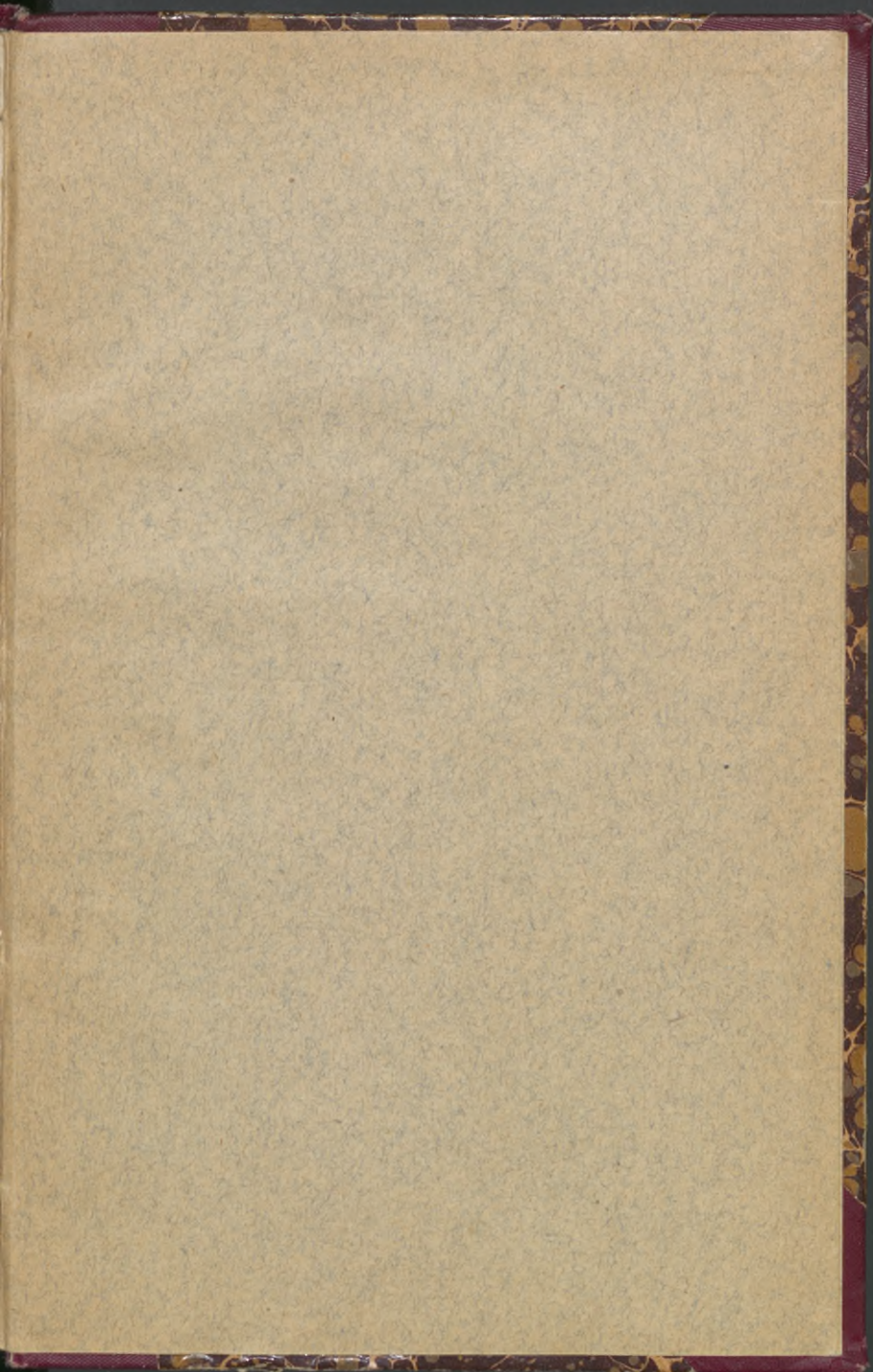
Med reslusten är det som med malarian, den kommer igen, och då bär det väl åter ut till urskogarne — ty för reslusten hjälper intet, då »la viuda» har förhexat sin gosse.

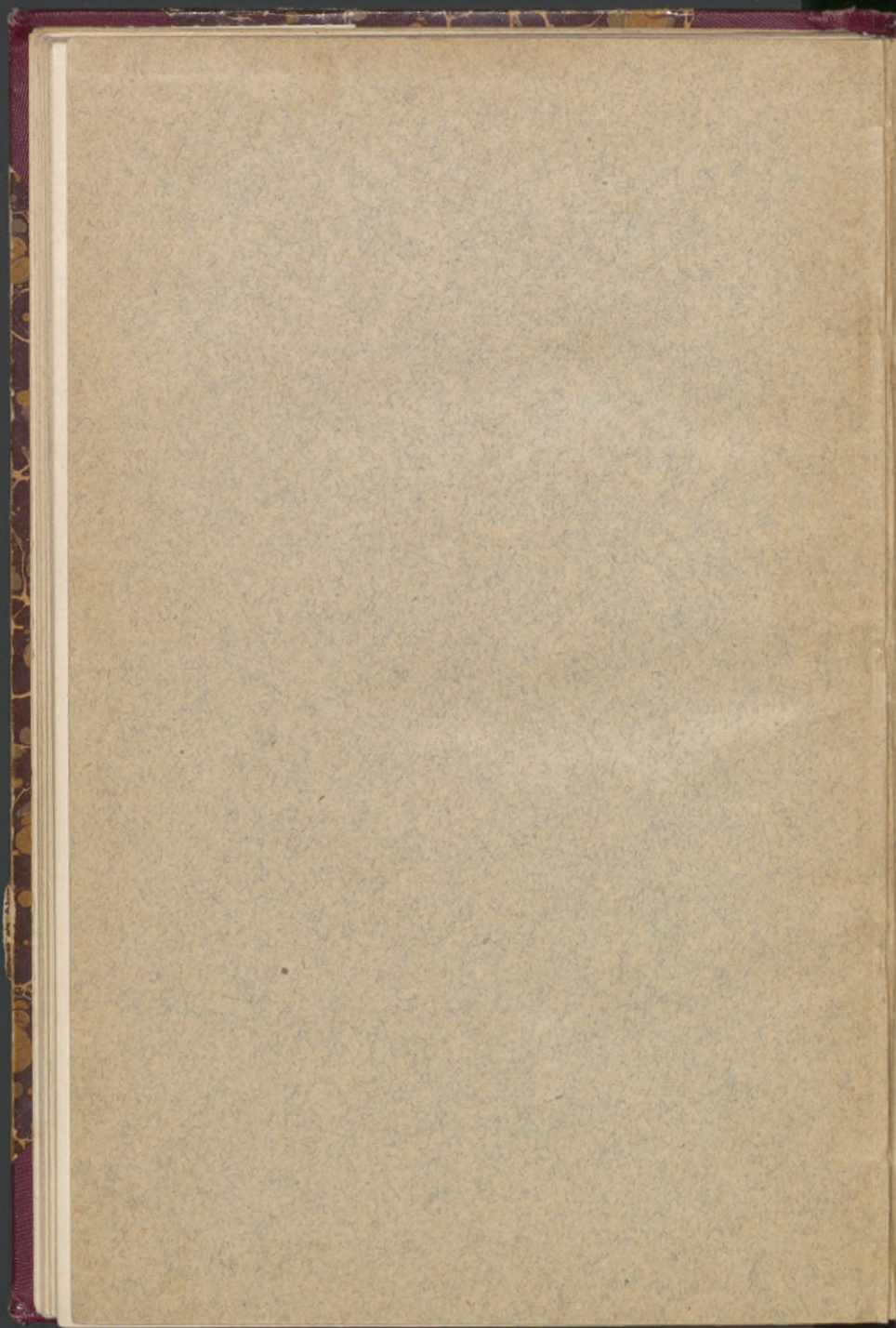

ANMÄRKNINGAR

- 1) Ponscho = ryttarkappa, som utgöres af en filt med ett hål i midten, att trä hufvudet igenom.
  - 2) Incacivilisationen hade sitt högsäte i Peru.
  - 3) Calchaquis hafva bott i nordöstra Argentina, där man finner talrika ruiner af deras byar och fästningar.
  - 4) Barranca = stup.
  - 5) Tucan, *Rhamphastus toco*. = fogel, karakteristisk genom sin oproportionerligt stora näbb.
  - 6) Maté = argentinarnes nationaldryck. Yerba ett slags te suges genom silfverrör ur en kalebass.
  - 7) Rancho = hydda.
  - 8) Conquistador = eröfrare, här de första spanska eröfrarne och upptäckarne.
  - 9) Quebrada = trängre dal, äfven klyfta.
  - 10) Asado = kött, rostadt öfver elden.
  - 11) Sirvase amigo = var god, tag för eder min vän.
  - 12) Taba = spel, som spelas med astragalus af ko. Benet kastas, hvarvid det gäller att få en viss sida af det samma uppåt.
  - 13) Moscatel = ett slags drufsprit.
  - 14) Chicha = rusdryck beredd af majs. Den tillagas på så sätt att kvinnorna tugga majsen och spotta sedan tuggorna i ett stort lerkär, där de få jäsa, hvarefter de kokas.
  - 15) Obligo = en skål, på hvilken man ofta är tvungen att svara med att tömma glaset i botten, såvida man ej vill förolämpa den, som dricker en till.
  - 16) Piotti = en schweizare, som under senare delen af resan var förman för vårt folk.
-

6000244212

Göteborgs universitetsbibliotek

